

RETTE TIL AVDØDES MIDLER –

Forholdet mellom arvinger

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 514

Til sammen 16 194 ord

19.11.2010

Innholdsfortegnelse

1	<u>INNLEDNING</u>	1
1.1	Problemstilling	1
1.2	Avgrensninger	3
1.3	Definisjoner	4
2	<u>FORHOLDET MELLOM TESTATORS HANDLEFRIHET OG PLIKTDELSARVEN</u>	5
2.1	Arvelaters frie rådighet i levende live	5
2.2	Grensedragninger mellom livs- og dødsdisposisjon	6
2.3	Avdøde har ikke skrevet testament	8
2.4	Pliktdelsarv - begrunnelse og kritikk	9
2.5	Avdøde etterlater seg testament	10
2.5.1	Sumbegrensning	12
2.5.1.1	Praktisk betydning ved bruk av sumbegrensning	13
2.5.1.2	Fjernere livsarvingers krav	15
2.5.1.3	Egne vurderinger rundt den kvantitative grensen	16
2.5.2	Arvelaters disposisjonsrett over gjenstander	18
2.5.2.1	Unntak: Rett til å fordele pliktdelesarven i bestemte eiendeler	20
2.5.2.2	Skifteloven og forholdet til arveloven § 30	22
2.6	Særlig om forskudd på arv	24
3	<u>FORHOLDET MELLOM LIVSARVING OG GJENLEVENDE EKTEFELLE</u>	25
3.1	Testators familiesituasjon	25
3.2	Ektefellens og livsarvingens arverett og størrelsen på dødsboet	27
3.3	Livsarvingens krav på forlodsrett	28
3.3.1	Prioritering av minsteav eller forlodsrett	29

3.4	Retten til avdødes gjenstander	30
<u>4</u>	<u>FORHOLDET MELLOM LIVSARVING OG TESTAMENTSARVING</u>	<u>33</u>
4.1	Testator overskrider sin testasjonskompetanse	33
4.1.1	Virkningen av overskridelser	33
4.1.2	Overskridelse av sumlegat	34
4.1.3	Overskridelse av gjenstandslegat	35
4.2	Livsarvingens samtykke til krenkelsen	38
4.2.1	Samtykke og avkall på arv	39
4.2.2	Samtykke til å overskride sumlegat	39
4.2.3	Samtykke til å overskride gjenstandslegat	39
<u>5</u>	<u>REFERANSER</u>	<u>44</u>

1 Innledning

1.1 Problemstilling

Emnet for oppgaven er materiell arverett. Oppgaven skal gi en rettssystematisk gjennomgang av arve- og til dels skiftereglene med fokus på hva som skjer med midlene som etterlates når en person dør. Et av hovedspørsmålene innen arveretten er på den ene siden forholdet mellom avdødes arvinger og deres krav om en ubegrenset arv, og på den andre siden, arvelaters eget ønske om fritt å kunne disponere over det han etterlater seg. Spørsmål som kan reise seg, er hvordan rettsforholdet blir mellom avdødes arvinger, og de potensielle konfliktene som oppstår mellom dem.

Oppgaven vil belyse de mulighetene en arvelater har gjennom å opprette et testament og dermed selv råde over sine midler etter sin bortgang. Også motsatt tilfelle vil bli behandlet – hva som skal skje dersom arvelater *ikke* etterlater seg noe testament.

Konfliktnivået mellom arvinger er ofte høyt, noe som for eksempel gjenspeiles i det store antall rettssaker på arverettsområdet. Temaet har kanskje ikke vært snakket om innad i familien før arvingene møtes for å fordele midlene etter avdøde. Arveoppgjør dreier seg i all hovedsak om penger og øvrige materielle verdier, men det kan avdekke sterke følelser og motsetninger mellom familiemedlemmene og andre som har tilknytning til avdøde.

Ved å skrive testament, og dermed planlegge sitt eget arveoppgjør, kan arvelater selv sørge for at arven blir fordelt slik han selv ønsker. Ikke minst kan en slik planlegging være egnet til å dempe konfliktnivået blant de etterlatte.

Arvereglene setter imidlertid viktige begrensinger for hvilke disposisjoner en arvelater kan foreta seg i testaments form. I det virkelige liv er testasjonsfrekvensen ikke høy. Dette fremkommer av en undersøkelse fra Øverbye¹ hvor han blant annet viser at testasjonsfrekvensen i Norge lå på 28 % i 1987. I tilfellene hvor testator verken hadde

---

¹ Øverbye (1987) s. 27 flg.

livsarvinger eller ektefelle, etterlot 40 % testament, mens for den gruppen som etterlot seg barn og ektefelle, lå testasjonsfrekvensen på 12 %.

De aller fleste dør uten å etterlate testament, og dette er en naturlig konsekvens av at arvelater ønsker at hans nærmeste skal få det han etterlater seg. Den samme undersøkelsen viser likevel at testasjonsfrekvensen er stigende. Årsaken kan være at testator ønsker en annen fordeling mellom slektсарvingene og/eller ektefellen enn det arveloven² (heretter al.) leder opp til.

Dersom en arvelater etterlater seg en større formue, er sannsynligheten større for at han har skrevet testament. I disse tilfellene gir arvereglene også større mulighet til å benytte seg av en mer omfattende testasjonsfrihet.

Dagens familiesammensetninger avviker også fra det som følger av arvereglenes forutsatte "normaltilstand". Sammenlignet med tidligere, er det i dag mer vanlig å ha vært gift opptil flere ganger, ha flere barnekull eller leve i samboerskap. Det er særlig for disse tilfellene at det kan være hensiktsmessig for en arvelater å opprette testament.

Første del av oppgaven skal behandle forholdet mellom testators handlefrihet og de skranker pliktdelsarven setter. At en arvelater har anledning til å bruke opp alle sine midler før sin bortgang, bør være helt selvsagt, men er likevel noe mange arvinger vanskelig aksepterer. Slike livsdisposisjoner faller helt utenfor arverettens virkeområde, og dermed også de begrensninger arvereglene setter. Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner vil få en kort redegjørelse. Forholdet mellom gjenlevende ektefelle og livsarving vil også bli behandlet. Tilfellet hvor testator overskrider sin testasjonsfrihet behandles til slutt i oppgaven. Virkningen av overskridelser gis en fellesbehandling som redegjør for og forsøker å løse de potensielle konfliktene mellom arvingene.

Den tradisjonelle rettskildelæren i Norge legges til grunn i oppgaven, og det trengs derfor ingen nærmere redegjørelse for den juridiske metoden. Det presiseres likevel at omfanget av rettspraksis på arverettens område er omfattende og i den sammenheng også omfanget av juridisk litteratur. Derfor vil oppgaven inneholde henvisninger til ulike teoretikere. Juridisk teori har først og fremst relevans som rettskildefaktor når

---

² Lov om arv m.m. av 3. mars 1972 nr. 5

løsningen på rettsforholdet ikke er klart etter at lovtekst, forarbeider osv. har blitt tolket. Rettspraksis vil også bli brukt i stor grad som illustrasjon, ikke nødvendigvis bare der selve dommen er en viktig rettskildefaktor.

1.2 Avgrensninger

Oppgaven er avgrenset mot spørsmål angående testators formuesforhold i sitt eventuelle ekteskap og spørsmål rundt samboers arverett. Hvordan formuesforholdet er mellom ektefellene gir føringer, og en noe annerledes fremgangsmåte, med tanke på hva testator materielt sett kan råde over i sitt testament. Det samme gjelder avgrensning mot reglene om sammensatt skifte, retten til uskifte og hvorvidt det er økonomisk hensiktsmessig for gjenlevende å skifte umiddelbart med avdødes arvinger eller ikke.

I kapittelet som beskriver forholdet mellom livsarving og testamentsarving, vil testators ektefelle bli holdt utenfor. Regler om overskridelser gjelder i prinsippet likt uavhengig av om konflikten står mellom ulike livsarvinger, mellom livsarving og utenforstående testamentsarving eller mellom gjenlevende ektefelle og testamentsarving. Hvorvidt denne testamentsarvingen er en annen livsarving eller gjenlevende ektefelle, spiller i utgangspunktet rolle selv om den arven gjenlevende ektefelle har krav på er høyere hvor arvelater ikke etterlater seg livsarving, jf. § al. 6 (1) tredje pkt.

Oppgaven er også avgrenset mot de prosessuelle reglene etter skifteloven³ (heretter sl.), bortsett fra spørsmål vedrørende rett til naturalutlegg etter sl. §§ 61 og 63. Unntak fra pliktdelsreglene etter al. §§ 31-34 (om for eksempel arvelaters rett til å bestemme at hans etterlatte midler skal være barnas særeie) vil heller ikke bli behandlet.

Spørsmål om arvingene kan gi sin godkjennelse til overskridelse av testators testamentariske disposisjoner, har to fremgangsmåter: Samtykket kan gis i forkant av arvefallet (mens testator lever) eller underveis i skifteoppgjøret når overskridelsen viser seg. Det avgrenses mot førstnevnte, så oppgaven vil bare se nærmere på samtykker gitt etter testators bortgang.

Hvilke metoder og fremgangsmåter, med hensyn til arveavgift og skatt, som er mest gunstige vil det også bli avgrenset mot. Skal temaet om arv sees på i en større praktisk

---

³ Lov om skifte av 21. februar 1930

sammenheng, vil det likevel være hensiktsmessig å se hen til ovennevnte spørsmål som helt faller utenfor oppgavens rekkevidde.

1.3 Definisjoner

Både arve- og skifteloven skiller mellom de ulike definisjonene som vil gå igjen i den videre fremstilling. Med arvelater menes den personen som etterlater seg arv. Testator er arvelateren som disponerer over sin formue i et testament, som først skal oppfylles etter hans død, jf. al. § 48 (1). Siden arvelater og testator er samme person, vil begge definisjonene bli brukt. Med livsarving menes alle som nedstammer fra arvelater selv, det vil si hans barn, barnebarn osv, jf. al. § 1(1). Denne personkretsen utgjør arvelaters såkalte første arveklasse. Den andre arveklasse er arvingens foreldre, søsken osv, jf. § 2, og til slutt gjenstår den tredje arveklassen, som består av arvingens besteforeldre og deres avkom etter § 3.

Legalarv er arv som skal fordeles etter arvelovens regler, og ikke etter avdødes testament. En legatar, også ofte kalt testamentsarving, er en som etter avdødes testament skal arve en bestemt formuesverdi. Loddeier er betegnelsen på alle arvinger som arver en andel eller brøk av dødsboets formue, og ikke bare en avgrenset sum eller gjenstand. En slik definisjon følger av skiftelovens terminologi § 124 (2) og (3) som skiller mellom arvinger og legatarer. Skifteloven definerer derfor arvingen i snever forstand. Legataren, er motstykket til loddeieren, og legataren har bare en nærmere avgrenset rett i boet.

Arveloven opererer ikke med det samme terminologiske skillet mellom arving og legatar, som for eksempel al. § 66 nr. 1 som bruker uttrykket «arving til ein særskild ting». I arvelovens betydning er en arving enhver som etter arvelovens regler, eller etter testament, som får en rett til avdødes midler. Begrepet ”arving” dekker også legataren etter arvelovens definisjon. Forskjellen mellom loddeiere og legatarer har betydning blant annet ved at bare loddeiere kan påta seg ansvar for avdødes gjeld slik at det kan skiftes privat, jf. § sl. 78.

Det vil i oppgaven ikke bli problematisert rundt forskjellene mellom legatar, arving og loddeier. Dette fordi de prosessuelle reglene etter skifteloven faller utenfor oppgavens rekkevidde, bortsett fra de særlige reglene rundt arvingers rett til naturalutlegg og noen

nyanseforskjeller i definisjonsbruken her. Når ordet ”arving” blir brukt i den videre fremstilling, er det i den vide, vanlige betydningen av ordet.

Et dødsbo er avdødes formue (og gjeld) etter dødsfallet. Dødsboet opphører når boet er skiftet, det vil si avviklet, og formuen er fordelt til de rette arvingene eller overtatt av avdødes gjenlevende ektefelle i uskifte.

Arvelaters ektefelle kommer i en mellomstilling; hun er verken direkte livsarving eller legatar, men har gjennom sitt krav på minste arv en lovfestet arverett etter al. § 1 (3) jf. §§ 6 og 7. I praksis kan denne retten sees på som en form for pliktdelsarv, som gjenlevende ektefelle har i tillegg til uskifteretten etter al. §§ 9 flg.

Med forlodsrett menes arv som skal dekkes først og fullt ut av dødsboets formue, før den eventuelle resten av formuen fordeles som arv på andre arvinger.

2 Forholdet mellom testators handlefrihet og pliktdelsarven

2.1 Arvelaters frie rådighet i levende live

I utgangspunktet råder arvelater fullt og helt over sin egen formue mens han lever. Reglene i arveloven setter ingen begrensninger for dette. Det er kun ved de såkalte dødsdisposisjoner arvelateren må ta hensyn til de skranker loven gir. Et testament er den vanligste formen for en dødsdisposisjon, og skal ikke fullbyrdes før arvelater er død. En livsdisposisjon går likevel fri for å være en dødsdisposisjon selv om arvelater har vært klart motivert av sin forestående død. Et eksempel er en person som driver næringsvirksomhet og hvor han i god tid før sin bortgang forsøker å gjennomføre et ikke uunngåelig generasjonsskifte⁴. En livsdisposisjon som dette krever ikke testaments form, og i motsetning til et testament, som skal oppfylles når arvelater dør, behøver ikke livsdisposisjoner å følge formkravene etter arveloven. En testamentarisk disposisjon må følge visse formkrav for å være gyldig, jf. al. §§ 48-54.

---

⁴ Lødrup (2008) s. 227

Så lenge arvelater fordeler gaver og/eller forbruker sine midler mens han ennå lever, gis ikke hans arvinger noen rettigheter. Ved å benytte seg av livsdisposisjoner er det derfor mulig å redusere egen formue slik at det blir lite eller ingenting igjen til arvingene. En måte å se det på, er derfor at livsdisposisjoner er egnet til helt eller delvis å omgå reglene om pliktdelsarv.

I forarbeidene⁵ til den nåværende arveloven, ble det diskutert om det skulle være en plikt for livsarvingene å tilbakeføre gaver til dødsboet som de tidligere hadde fått av arvelater. Dette ble avvist. Begrunnelsen var at en slik innskrenkning i en persons frie disposisjonsrett over egen formue i levende live ville bety et brudd med folks vante forestillinger. Dette argumentet ga større vekt enn arvingers risiko for at deres arvelater ikke etterlater seg noe av verdi. ”Barna og ektefellen kan ikke rokke ved gaver som arvelateren har gitt mens han levde.”⁶

Flere land har bestemmelser som sier at livsarvinger som får større gave av en arvelater også automatisk vil få avkortning for denne gaven når giver dør.⁷ I Norge vil større gaver arvelater gir til en eller flere av sine livsarvinger i levende live, ikke automatisk bli ansett som forskudd på arv. Gaven blir kun gjenstand for avkortning, dersom dette er i samsvar med givers ønske, jf. al. § 38. På denne måten er det ikke noe i veien for at arvelater fordeler gaver til noen av sine livsarvinger uten at dette vil gå i fradrag ved et senere arveoppgjør.

2.2 Grensedragninger mellom livs- og dødsdisposisjon

Siden arvelateren ikke trenger å ta hensyn til arvereglenes begrensninger ved sine livsdisposisjoner, og arvelovgivningen er noe tilbakeholden på nøyaktig hvor grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner går, er naturlig nok rettspraksis og juridisk litteratur på dette området svært omfattende. Det vil falle utenfor oppgavens rekkevidde å gi en utførlig og grundig redegjørelse for denne grensedragningen, men en kort behandling vil forsøke å vise hvor skillet går.

---

⁵ Utkast 1962 s. 109

⁶ Utkast 1962 s. 117

⁷ Lødrup (2008) s. 109

Det finnes ingen legaldefinisjon eller egne lovbestemmelser i arveloven om hvor grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner går. Al. § 48 sier i alle fall at en person som har fylt 18 år ”i testament” kan råde over ”kva som skal gjerast med det han let etter seg når han døyr”. Dette er veiledende for at en dødsdisposisjon bestemmer fordelingen av avdødes formue. Al. §§ 35 og 53 sier at gaver som er *ment* å skulle oppfylles *etter* arvelaters død, kun er gyldig dersom gaven faller innenfor den delen av formuen som giveren kan råde over ved testament etter arvelovens §§ 29 og 37 (barnas forlodsrett). Begrensningen gjelder også ved gaver som er gitt på dødsleie, jf. § 35 andre pkt.

Hvis oppfyllelsen fra arvelaters side først skal skje etter hans død, er det en dødsdisposisjon. Dette gjelder også avtaler hvor det bare er arvelater som skal yte noe for en annen, og denne ytelsen først forfaller etter hans død. I tilfellene hvor den andre part skal yte noe, gjerne ved fullt vederlag til dødsboet, vil dette også falle inn under ordlyden i al. § 48, og krever dermed testamentsform. Hvis det er et klart misforhold mellom ytelsene, vil det foreligge en dødsdisposisjon for de verdier som i vesentlig grad overstiger det som må sies å være et rimelig vederlag. Likevel bør det være forholdene på avtaletiden som skal legges til grunn, og ved en slik vurdering må det konkret ses på om det foreligger et misforhold mellom innsatsen og det beløp arvelater mottar.⁸ Gaver som er gitt av arvelater på dødsleie, vil i all hovedsak bli betegnet som en dødsdisposisjon. Det sentrale er derfor hvorvidt arvelater faktisk befinner seg på ”dødsleie”.

Tilfellene hvor disposisjonen ofte vil få for å være en livsgave, vil typisk være hvor arvelateren selger sin bolig eller fritidseiendom, men beholder en delvis eller eksklusiv bruksrett i denne frem til sin bortgang. Når arvelater selger huset, men beholder en bruksrett, får han både penger og muligheten til å bo i sin egen bolig. Arvelaters motivasjon og formål bak disposisjonen bør stå sentralt. En slik vurdering må blant annet bli foretatt dersom arvingene påstår at den gjennomførte disposisjonen ikke har noen realitet for arvelater.

Et særlig tema for rettsapparatet er tilfellene hvor arvelater har inngått avtaler om pleie, oftest på sine eldre dager, mot at pleieren skal motta arv etter dødsfallet. I Rt. 1933 s. 636 uttalte førstvoterende at arvelater hadde ”foretatt forføiningen for at opnaa et

---

⁸ Lødrup (2008) s. 231

vesentlig formaal for ham selv i levende live, nemlig at knytte til seg en for ham tilfredsstillende hjelp i huset for resten av livet”. Utgangspunktet her er at arvelater selv må få kunne forvalte sine eiendeler på en slik måte at han får best mulig utbytte av dem mens han lever, og pleietilfellene ender ofte med å bli betraktet som en livsdisposisjon.

Uten hinder av arvelovens skranker, kan også arvelater tegne en livsforsikring hvor hele forsikringen, inklusive en eventuell sparedel, utbetales til gjenlevende ektefelle. Forsikringssummen som utbetales ved forsikringstakerens død, tilfaller ektefellen etter lov om forsikringsavtaler⁹ (heretter fal.) § 15-1 (2).

Rettslig grunnlaget følger av Rt. 2003 s. 92. Dommen viser hvor enkelt det er å ”omgå” arvelovens begrensninger. Dette ble også fremhevet av mindretallet på én dommer som poengterte muligheten for at slike forsikringsprodukter kunne brukes av arvelater til å sikre sin nye familie. ”Dette gir en arvelater en betydelig større adgang til å fordele formuen ved sin død etter eget forgodtbefinnende.” Mindretallet kunne heller ikke se forskjellen mellom en sparekonto i et slikt forsikringsprodukt kontra en hvilken som helst vanlig sparekonto som naturlig nok inngår i dødsboet. Flertallet baserte sin avgjørelse på lovens forarbeider¹⁰ og forhistorie. Videre ble det lagt vekt på at alle forsikringsselskaper i over 10 år hadde tolket fal. § 15-1 (2) slik at de utbetalte midlene tilfalt gjenlevende ektefelle og unntok denne sparesaldoen fra fordeling etter arvelovens regler. Før dommen falt, var det innen juridisk litteratur¹¹ enighet om at slike særskilte sparekontoer skulle inngå i dødsboet. Resultatet etter Høyesterettsdommen fra 2003 kan gi store praktiske utslag for en arvelater som velger slike forsikringsprodukter, og hans muligheter for å styre sine midler i strid med de begrensninger arvereglene gir.

2.3 Avdøde har ikke skrevet testament

Hvis forutsetningen er at arvelater *ikke* har etterlatt seg noe testament, er regelen klar – livsarvingene arver alt, jf. al § 1. Var avdøde gift, har gjenlevende ektefelle som utgangspunkt krav på en fjerdedel av denne arven, jf. § 6. Dersom avdøde ikke har livsarvinger, fordeles arven mellom avdødes foreldre, søsken eller søskenbarn, jf. § 2,

---

⁹ Lov om forsikringsavtaler 16. juni 1989 nr. 69

¹⁰ NOU: 1983: 56 s. 109 flg, hvor spørsmålet om pliktdel bør legge beslag på noe av forsikringssummen blir utførlig drøftet og gitt et benektende svar

¹¹ For eksempel Holmøy og Lødrup (2001) s. 520

og gjenlevende ektefelle som har krav på halvparten av avdødes formue, jf. § 6 (1) tredje pkt. Hvis det ikke finnes arvinger i den andre arveklassen, fordeles arven til besteforeldre og deres livsarving som tante, onkler, fettere og kusiner. Men var avdøde gift, vil ektefellen i disse tilfelle arve alt etter § 6 (1). Ved en slik fordeling etter loven vil eldste generasjon ta alt, og utelukker dermed sine etterkommere. I klasse 1: Lever barna, arver barnebarna ikke. I klasse 2: Lever foreldrene, arver ikke avdødes søsken. I klasse 3: Lever besteforeldrene, arver ikke tanter og onkler. Innenfor samme arveklassen mottar arvingene det samme. Barna arver like mye, foreldrene deler likt osv. Arven fordeler seg likt mellom hver enkelt gren, jf. §§ 1 (2) og 2 (2) andre pkt.

Personer utenfor arvetreet, altså utenfor arvelaters tredje arveklasse, arver ikke. I disse tilfellene går alle verdiene avdøde etterlater seg til staten, jf. al. § 46.

2.4 Pliktdelsarv - begrunnelse og kritikk

Hvis arvelater ikke ønsker den fordelingen arvets gang gir etter loven, må han skrive testament. Der kan arvelater gi sin formue til andre, for eksempel en fjernere slektning, venn eller nabo. Men hvis arvelater har livsarvinger og/eller er gift, er han i større grad bundet etter lovens regler om livsarvingenes pliktdelsarv og ektefellens krav på minste arv.

Reglene om pliktdelsarv bygger på den alminnelige rettsoppfatning om at det er foreldrenes plikt å forsørge sine barn. I forarbeidene¹² heter det blant annet at "livsarvingene skal – i større eller mindre grad – sikres en viss levestandard når hans far eller mor dør". De fleste voksne livsarvinger har imidlertid selv en økonomi som er adskilt fra foreldrenes. Hvis foreldrene dør mens barna er mindreårige, finnes det allerede regler som sikrer barna gjennom deres krav på forlodsrett etter al. § 36. Denne retten kan heller ikke innskrenkes i arvelaters testament, jf § 37 første pkt. Al. § 37 viser til § 29 (2), og dette betyr at arvelater overhodet ikke kan disponere over midler som omfattes av forlodsretten.

---

¹² Utkast (1962) s. 192

Lovgiver har ment at utelukkelse fra arv til sine barn ikke er en naturlig sanksjon, med mindre fra de særskilte tilfellene hvor barna kan gjøres arveløse etter al. § 34.¹³ Pliktbudsreglene tar sikte på å hindre konkurranse mellom barna, og forarbeidene viser til at både arvelater og barn har behov for å bli beskyttet mot dette presset.¹⁴ Videre skal barn være likestilt uavhengig av dens adferd og om det for eksempel er født utenfor ekteskap. På den andre siden er det i dag full mulighet for en arvelater å forfordle sine barn før han faller fra ved å benytte seg av livsbudsposisjoner. Videre setter også de kvantitative pliktudsreglene kun en øvre grense etter al. § 29 (1) andre pkt., slik at det i praksis er mulig å favorisere ett av barna foran et annet, eller å testamentere bort størsteparten av formuen til en fjernere slektning eller en utenforstående. Hensynet kan begrunnes i at arvelater selv må få bestemme over hva som skal skje med formuen han etterlater seg.

Innen juridisk teori har det vært nokså stor skepsis til pliktudsarvens sterke stilling innen norsk arverett.¹⁵ Lødrup mener at ”pliktudsreglene bør verne mindreårige livsarvinger, og kanskje også bidra til en noenlunde lik fordeling mellom barna”, men han viser liten sympati for pliktudsreglenes vesentligste funksjon i dag: ”De sikrer i flertallet av tilfellene personer i voksen alder som far eller mor ønsker disponert annerledes. Særlig kommer dette, naturlig nok, på spissen når far eller mor ønsker å tilgodese sin nye ektefelle, og hvor barna kanskje ikke har hatt noe godt forhold til stemor eller stefar.”¹⁶

2.5 Avdøde etterlater seg testament

Hvis arvelater ikke ønsker en fordeling etter arveloven, må det opprettes et testament. Spørsmålet er hvilke begrensninger testator i sitt testament er nødt til å forholde seg til. I det følgende er det forutsatt at testator ikke er gift, men at han etterlater seg en eller flere livsarvinger.

Begrensningene testator må forholde seg til, følger av hovedregelen i al. § 29 (1) første pkt. Bestemmelsen som sier at ”to tredjepartar av formuen til arvelateren er pliktudsarv

---

¹³ Utkast (1962) s. 35

¹⁴ Utkast (1962) s. 35

¹⁵ For eksempel Lødrup (2008) s. 103-106 og Unneberg (1990) s. 63-64

¹⁶ Lødrup (1984) s. 339

for livsarvingene”. Dette betyr at testator selv fritt kan disponere over den resterende tredjedel av formuen i testamentet. Arveloven gir ingen klare anvisninger på hva som menes med ”formuen”, men det bør anses som sikker rett at avdødes formue er summen av alle hans verdier, men fratrasket gjeld. Det er arvelaters nettoformue som skal fordeles mellom arvingene, og dette er lagt til grunn i teorien.¹⁷

Panteheftelser hviler først og fremst på fast eiendom. Spørsmålet blir da om det er brutto- eller nettoverdien som skal gjelde i vurderingen om hvorvidt verdien av eiendommen ligger innenfor arvelaters frie tredjedel. Det klare utgangspunktet ligger i al. § 66 nr. 4 første pkt. som sier at arvingen ikke kan kreve vederlag for heftelser som hviler på gjenstanden. Arvelovskomiteen uttalte om bestemmelsen at dette er en fortolkningsregel som må ”brukes med forsiktighet. Ved siden av testators formodede ønske og forutsetninger, må det legges særlig vekt på når gjenstanden ble beheftet (...) eller om det skyldes spesielt testator at gjenstanden er blitt beheftet.”¹⁸ Momentene i en slik vurdering kan være om testator har ønsket at arvingen bare skal arve selve tingen, slik at den økonomiske berikelsen bare kommer i andre rekke, eller om det er slik at testator har villet berike arvingen med gjenstandens bruttoverdi. Tilknytningen mellom gjenstanden og heftelsen må også vektlegges. Er gjenstanden mer tilfeldig valgt som kredittobjekt for et helt annet formål, taler det for at verdien av gjenstanden skal legges til grunn som ubeheftet.¹⁹ Hvis nettoberegning legges til grunn, vil det åpne for at arvelater kan omgå regelen om at han ikke på noen måte kan råde over eiendeler som overstiger den frie tredjedel. Dette kan gis ved følgende eksempel: Et bo har en nettoverdi på kr. 300 000 og eiendommens verdi utgjør kr. 150 000. Denne eiendommen har panteheftelse på kr. 50 000. Arvingen av eiendommen berikes ikke da med mer enn kr. 100 000, jf. al. § 66 nr. 4. Men ved å ta opp et lån med pant i boligen, vil derfor en nettovurdering kunne redde gjenstandslegatet, og gi arvelater mulighet til å omgå pliktreglene. Lånet er kanskje blitt brukt til å kunne påkoste boligen. I disse tilfelle er det klart at § 66 nr. 4 første pkt. må få anvendelse, og dette ble også presisert av Arvelovskomiteen.²⁰ Også i de tilfellene hvor pantet har heftet ved eiendommen i lengre tid, synes det naturlig å legge til grunn at de rene pengeheftelser ikke skal gå i fradrag ved beregningen av eiendommens verdi i forbindelse med testasjonsadgangen. Lødrup og Giertsen mener hvis det er tale om en virksomhet, skal nettoverdien legges til grunn.²¹ Det må likevel foretas en helhetsvurdering basert på de ovennevnte momenter, og som utgangspunkt skal det være nettoverdien som legges til grunn ved beregning av arvelaters formue.

Det er i utgangspunktet opp til loddeierne å fastsette verdiene som skal legges til grunn for oppgjøret mellom dem, jf. sl. § 125 (1). Dersom de er uenige om verdiene, skal verdifastsettelsen skje ”ved skiftetakst”. Andre takster er bare veiledende, med mindre loddeierne blir enige om å legge dem til grunn. Grunnlaget for taksten er eiendelenes omsetningsverdi, jf. sl § 125 (1) andre pkt.

Videre skal tidspunkt for fastsettelsen av avdødes verdier bestemmes. To alternativer står frem som mest relevante: Avdødes dødsfall og tidspunktet for når arvingene får sitt

---

¹⁷ For eksempel Lødrup (2008) s. 120, Hambro (2007) s. 194, Arnholm (1982) s. 95

¹⁸ Utkast (1962) s. 230

¹⁹ Unneberg (1990) s. 139

²⁰ Utkast (1962) s. 230

²¹ Lødrup (2008) s. 124, Giertsen (1988) s. 10-11

endelige oppgjør etter utlodning på skifte. Ofte kan det gå en viss tid mellom disse to alternativene, og verdien kan ha endret seg i tidsrommet (særlig når det gjelder verdipapirer som for eksempel aksjer). Verdien når testamentet ble skrevet, kan derfor ikke være relevant for verdisettingen. Pliktbudsreglene legger bånd på testator, og han kan derfor ikke gi bindende retningslinjer for hvordan og når verdifastsettelse skal skje.

Lov og forarbeider gir ingen klare svar på hva som skal legges til grunn når verdivurderingen skal skje. Hvis arvelater bare etterlater seg slektsarvinger, som da automatisk har status som loddeiere, må det være verdiene på utlodningstidspunktet som legges til grunn. Dette følger av Rt. 1981 s. 1268: Loddeierne har krav på en brøk av arven, og da bør det være likegyldig hvilket tidspunkt verdiene fastsettes på.

Den samme løsningen bør også gjelde dersom testator i sitt testament skriver at for eksempel "Frelsesarmeen skal ha en tredjedel av formuen". Spørsmålet som kan skape tvil er om legatet, enten sum- eller gjenstandslegat, ligger innenfor den frie tredjedel testator kan disponere over. I rettspraksis er heller ikke tilfellet blitt tatt opp, bortsett fra én lagmannsrettsdom (LA-2008-130879 – avsagt 16. mars 2009, heretter kalt Agder 2009). I denne dommen ble verdifastsettelsen gjort på tidspunktet for arvelaters død. Det ble slått fast at dette var i overensstemmelse med den løsningen de aller fleste teoretikere har gått inn for, og gode grunner taler derfor for å legge til grunn arvelaters dødstidspunkt.

2.5.1 Sumbegrensning

Hjemmelsgrunnlaget for hvor stor pliktbedsarven må være, følger av al. § 29 (1) andre pkt: Pliktbedsarven er "aldri større enn kr. 1 000 000 til kvart av barna til arvelataren eller til kvart barns linje, likevel såleis at grensa for ein fjernare livsarving er minst kr. 200 000 til kvar einskild".

Dette gir en kvalitativ spesifikk grense over hva testator kan disponere over i testamentet til sine livsarvinger. Pliktbedsarven behøver aldri å være større enn dette, og er dermed et unntak fra hovedregelen om at livsarvingene har krav på to tredjedeler av testators formue.

2.5.1.1 Praktisk betydning ved bruk av sumbegrensning

Sumbegrensningen har stor praktisk betydning for testator og hvordan fordelingen kan bli mellom livsarvingene, men grensen gir også arvelater mulighet til å testamentere bort sine verdier til for eksempel en utenforstående, forutsatt at livsarvingene får den fastsatte summen på henholdsvis kr. 1 000 000 eller kr. 200 000. Siden sumbegrensningen gjelder ved fordeling av dødsboet, må den også fastsettes av testator i hans testament.

Hva testator har ment når han har benyttet seg av sumbegrensning i testamentet, kan skape tvil. Et subjektivt vurderingstema kan gi usikkerhet om hva testator har ønsket om fordelingen, og kan illustreres ved følgende eksempel fra rettspraksis:

Rt. 2007 s. 16: Arvelater satt i uskifte og han hadde en betydelig formue både i Norge og i utlandet. Formuen i utlandet var satt inn i en stiftelse. Mannen hadde en sønn og en datter, og datteren hadde en sønn. Arvelater skrev et testament hvor han uttrykkelig begrenset sønnens arv til kr. 1 000 000 og fordelte resten til datter og hennes sønn. Problemstillingen var derfor om testamentet også inkluderte utenlandsformuen. Lagmannsretten kom til at testamentet bare gjaldt den norske formuen. Høyesterett forankret løsningen i al. § 65 og søkte etter testators vilje. Det avgjørende var at det mellom far og sønn eksisterte et svært særlig forhold, og faren hadde gjort det tydelig for sin advokat at han ikke ønsket at sønnen skulle arve noe. Med andre ord skulle sønnen ha minst mulig, og da var det klart at det ikke var noen hensikt å skille midlene etter hvor de befant seg. Ordlyden i testamentet var på dette området klar, og resultatet ble at formuen i begge land skulle legges til grunn.

Dersom arvelater tidligere har gitt gaver til sin livsarving, kan det oppstå tvil om denne gaven kan inkluderes i sumbegrensningen. Siden pliktdelelsesreglene gjelder hva som skjer med arvelaters formue etter hans død, må også sumbegrensningen gjelde fordelingen av arvelaters dødsbo. Dermed kan ikke arvelater inkludere tidligere gitte gaver i summen, og dette gjelder uavhengig av om gaven skal være gjenstand for avkortning eller ikke.²²

Hambro bruker følgende eksempel: Arvelater har to barn som han begge har gitt kr. 500 000 i forskudd på arv. Når arvelaters hustru dør, blir det straks skiftet med barna. Senere får arvelater en samboer han ønsker å testamentere mest mulig til. Formuen hans

---

²² Hambro (2007) s. 195

er på kr. 5 000 000. I dette tilfellet kan han kun testamentere bort kr. 3 000 000 til samboeren, siden han ikke kan bestemme at de tidligere gitte gavene skal inkluderes i summen på kr. 1 000 000 til barna slik at han kan testamentere bort hele kr. 4 000 000 til sin samboer.

Bestemmelsen om sumbegrensning kan videre illustreres ved følgende eksempel fra rettspraksis: LA-2002-1009 (Agder lagmannsrett): Et ektepar hadde disponert over nesten hele boet til fordel for sine to sønner, mens det totalt var tre livsarvinger etter ekteparet. Ikke alle eiendelene i boet var spesifikt nevnt i testamentet. Førstvoterende uttalte at ”det er ikkje haldepunkt i rettskjeldane for at ei slik avgrensning skal kome spesifikt til uttrykk, og det er etter lagmannsrettens syn nok at arvelater har disponert over formuen sin slik at det ikkje er noe til overs når pliktdelen er oppfylt.” Den siste livsarvingen fikk dermed bare utlagt lovens maksimum på kr. 1 000 000.

I noen tilfeller kan det også være uklart om testator har ment kun å testamentere bort sin frie tredjedel, eller om han har ment å redusere livsarvingenes pliktdelsarv til minstebeløpet eller om han ønsker å la den ene livsarvingen få mer enn den andre.²³

Unneberg og Hambro gir noen eksempler på hvilke formuleringer testator kan bruke i testamentet slik at det ikke gir rom for tolkningstvil: ”Alt hva jeg kan råde over med testament”, ”hva jeg fritt kan disponere over ved testament” eller ”begrenses til lovens maksimum”.²⁴ Det kan oppstå tvil hvis sumbegrensningen var helt uaktuell da testamentet ble skrevet, og testators formue senere skulle stige betydelig. Testator har for eksempel i utgangspunktet testamentert bort sin frie tredjedel, og ved sitt dødsfall har hans formue vokst så mye at beløpsbegrensning kan bli aktuelt. Testamentsarvingen til den frie tredjedel kan da argumentere med at testator ville ha begrenset livsarvingenes pliktdel dersom han hadde vært klar over disse forholdene.²⁵ Avgjørende for løsningen bør være al. § 65 (1) om hva som var testators mening. Finnes det ikke svar på dette i testamentet, kan et viktig moment for eksempel være forholdet til barna, slik vurdering gikk etter Rt. 2007 s. 16, og hvem det er som er innsatt som testamentsarving.

---

²³ Hambro (2007) s. 196

²⁴ Unneberg (1990) s. 69 og Hambro (2007) s. 196

²⁵ Unneberg (1990) s. 70

På denne bakgrunn anbefales det at testator klart presiserer om han ønsker at arven skal reduseres mest mulig og i tilfelle om noen av livsarvingene kun skal få et minimum. Testator bør for eksempel bruke betegnelsen ”mitt barn A skal kun arve det han må etter loven, mens B skal arve det resterende”, men det kan være hensiktsmessig å skrive selve beløpet ”kr. 1 000 000 til hver” slik at det fremgår at testator er kjent med lovens system og ikke skaper tvil rundt testasjonen.

Fordeling av arvelaters formue, hva rene verdikrav angår, åpner dermed for ulik fordeling mellom livsarvingene. Finnes det ikke klare holdepunkter i testamentet, må det tolkes ved å forsøke å fastslå hva testator kan ha ment om fordelingen.

2.5.1.2 Fjernere livsarvingers krav

I forbindelse med begrensingen på kr. 200 000 til fjerne livsarving, kan følgende forhold skape tvil: Gitt at arvelater har tre barn (A, B og C) og A er død. A har igjen seks barn som da er arvelaters barnebarn. Arvelater har en formue på kr. 6 000 000. Etter al. § 29 (1) andre pkt., medfører det at B og C har krav på kr. 1 000 000 hver, mens barnebarna til sammen har krav på kr. 1 200 000. Dette er da ikke i samsvar med likedelings- og representasjonsprinsippet som følger av hovedregelen i al. § 1. Bestemmelsen sier at det skal falle arv med ”lik part på kvar grein”.

Det er følgelig kun i de tilfellene hvor det ene barnet er død, og denne etterlater seg flere enn fem livsarvinger, problemet oppstår ($6 \times 200\,000$). I forarbeidene²⁶ er et lignende spørsmål tatt opp i tilfeller hvor arvelater kun har ett barn, dette barnet er død og etterlater seg seks barn: Arvelovkomiteen uttalte at ”i dette er det ikke noe støtende. Barnebarna har sine selvstendige arvekrav, og reglene må avpasses etter de særlige hensyn som gjør seg gjeldende når deres far (mor) er død og arven av den grunn går direkte til dem.” Komiteen uttaler likevel at i tilfellene hvor arvingen avslår arven etter al. § 74, og arven går direkte til barnebarna, vil det være urimelig at arvingen ved dette øker minstearven til sin linje. Videre foreslo komiteen å føye til et siste ledd i al. § 74 hvor det ble presisert at ”dog så at hans avkom i alt ikke får større lodd enn han selv ville ha fått om han skulle tatt arven”. Denne presiseringen følger ikke av al. § 74

---

²⁶ Utkast 1962 s. 113

direkte, men synes å være gjeldende rett. I ovennevnte tilfelle med arvelaters tre barn, hvorav den avdøde har seks barn, gir likevel ikke forarbeidene noen løsning.

Det finnes heller ikke rettspraksis som behandler spørsmålet, men juridisk teori er stort sett samstemt i at prinsippet i al. § 1 må følges.²⁷ Dette betyr at barnebarna ikke har krav på et større beløp enn linjens ”ordinære” pliktdelsarv. For ovennevnte eksempel bør derfor de seks barnebarna til A dele kr. 1 000 000 mellom seg, slik at A sin arvegren blir likestilt med arvegrenene til B og C.

Hambro mener at en direkte tolkning av al. § 29 (1) andre pkt. i noen situasjoner vil kunne gi ”eiendommelige resultater”. Han skriver videre at for å få sammenheng mellom reglene, må de tolkes slik at barnebarna har krav på kr. 200 000 hver, men dog maksimalt sin linjes andel av pliktdelsarven på to tredjedeler. Trolig utgjør likevel ikke motstriden noen utfordringer av vesentlig praktisk betydning, men gode grunner taler for å følge hovedregelen i § 1 om at hver arvegren skal ha lik del.

2.5.1.3 Egne vurderinger rundt den kvantitative grensen

Sumbegrensningen gir en mulighet for at livsarvingene får ulike arvelodd eller at barna blir ”avspist” med ”småsummer” fra sine foreldre. Det er ikke lenger bare de mest formuende som kan benytte seg av bestemmelsen.

Mange arvelatere hadde tidligere ingen mulighet til å skrive testament, men særregelen om sumbegrensning får etter hvert betydning i det som nå er vanlige formuer. Barnekullene er også betydelig mindre i dag enn tidligere. Større formuer og færre barn gir arvelater større frihet til å benytte testasjonsfriheten og å gi en livsarving mer enn en annen. Det er imidlertid ikke til å legge skjul på at en slik mulighet kan oppfordre barna til å kjempe for foreldrenes gunst slik at de blir fordelt best mulig, på bekostning av søsknene. Arvelater kan også utnytte sin testasjonsrett og true med å favorisere én livsarving for å utøve press mot en annen livsarving, for eksempel med synspunkter om valg av utdanning. Denne argumentasjonen kom frem i forarbeidene²⁸ i forbindelse med innvendingen mot prinsippet om utvidet testasjonsrett for store formuer.

---

²⁷ F.eks. Unneberg (1990) s. 69, Hambro (2007) s. 196, men motsatt standpunkt av Eeg (1994) s. 364

²⁸ Utkast (1962) s. 112

Innvendingen ble likevel nedtonet ved at den uansett vil kunne gjøres gjeldende overfor enhver testasjonsrett, uavhengig av formuens størrelse. Og nettopp i de boene hvor formuen er stor, vil verdiene testator fritt kan disponere over uansett kunne komme opp i så store beløp at det er ”fristende å trakte etter å bli den best begunstigede, eller i alle fall å unngå å bli holdt nede på pliktdelen.”²⁹

Historisk sett har det naturlig nok vært en utvikling av disse summene. Dagens kvantitative grense har ligget på samme nivå siden 1985, altså kr. 1 000 000 til arvelaters barn og kr. 200 000 til fjernere livsarving. I forarbeidene³⁰ til loven, da beløpsgrensen ble hevet i 1985, er det forutsatt at beløpet skal økes jevnlig i tråd med konsumprisindeksen. Dette ble begrunnet med at en slik justering var nødvendig fordi inflasjonen ikke måtte lede til en ”skjult stor reell svekkelse av et så meget viktig prinsipp [pliktdelsarven]”.³¹ En slik oppjustering har nå ikke blitt gjort på 25 år. Til sammenligning følger ektefellenes minste arv folketrygdens grunnbeløp som årlig justeres i tråd med den generelle prisutviklingen. Beløpsgrensen betyr at pliktdelsarven på sikt vil uthules, med mindre den igjen økes, mens ektefelles rett styrker seg på bekostning av livsarvingenes tidligere sterke pliktdelsarv.

Til sammenligning har Danmark også beløpsbegrensning på kr. 1 000 000, men denne summen blir automatisk indeksregulert hvert år.³² Hvorfor dette ikke gjøres fra norsk lovgivers side, er uvisst. Pliktdelsarvens sterke stilling i norsk arverett har vært gjenstand for kritikk i juridisk litteratur. Det er mulig denne kritikken kan ha blitt tatt til følge av lovgiver ved at de i det stille lar den kvantitative pliktdelsarven dø ut. Arvereglene fungerer slik i dag, at de innebærer en stor frihet for velstående mennesker til å kunne råde over formuen ved testament, da de kvantitative summene for dem utgjør en mindre del av de totale verdiene. Undersøkelser viser også at det ofte er folk med høye formuer som skriver testament, og andelen som skriver testament stadig økende.³³ De begrensninger som nå ligger på summene, har et potensial som gjør at folk i større grad har muligheten til å benytte seg av testament.

---

²⁹ Utkast (1962) s. 112

³⁰ Ot.prp. nr. 57 (1984-1985)

³¹ Ot.prp. nr. 57 (1984-1985)

³² Hambro (2007) s. 195

³³ Øverbye (1987) s. 27 flg.

2.5.2 Arvelaters disposisjonsrett over gjenstander

Spørsmålet er hva testator kvalitativt kan bestemme over ved testamentet. Ordlyden i al. § 29 (2) sier at ”arvelataren kan ikkje i testament rå over pliktdelsarv med mindre det er særleg heimel for det.” Med ”rå over” betyr å disponere over og ”testament” viser tilbake til at pliktdelsbegrensningene kun gjelder hva som skal skje med testators formue etter hans bortgang, jf. al. §§ 35 og 48. Praktisk viktige unntak fra hovedregelen, følger av §§ 30 flg., og § 30 vil bli behandlet senere i dette kapittelet.

Bestemmelsen om at arvelater ikke har disposisjonsrett over pliktdelsarven, må også anses som gjeldende rett etter følgende Høyesterettsdommer:

Rt. 1948 s. 359: Her ble det uttalt at ved testament kan ikke arvelater på noen som helst måte råde over boets aktiva som utgjør to tredjedeler. Arvelater hadde i denne konkrete saken testamentert den frie tredjedel til sin ene datter. Datteren skulle i tillegg til dette også ha forkjøpsrett til en fast eiendom. Det var tvilsomt om denne forkjøpsretten utgjorde noen økonomisk fordel, men de øvrige barna til arvelater bestred bestemmelsen. Skifteretten la til grunn at forkjøpsretten ikke innebar noen økonomisk vinning og godtok dermed forkjøpsretten til datteren. Dette ble ikke godtatt av verken Lagmanns- eller Høyesterett. Førstvoterende uttalte at arveretten ”er slik å forstå at den ikke tillater arvelateren på noen helst måte å bestemme over de to tredjedeler av boet som utgjør livsarvingenes pliktdel. De er helt unndratt fra hans rådighetssfære”. Så lenge gjenstanden eller disposisjonen tilsvare mer enn den tredjedelen testator råder fritt over, vil den derfor ikke stå seg i et testament og den ene livsarvingen kan ikke kreve det fra dødsboet.

Rt. 1980 s 1515: Testator hadde etter testamentets ordlyd uriktig lagt til grunn at han ikke hadde livsarvinger, og dermed disponert over nesten hele boet. Han hadde testamentert bort en eiendom som utgjorde en tredjedel av boet til sin nevø A. I tillegg hadde han også testamentert bort en annen eiendom til niesen B som var verdt rundt halvparten av boet størrelse. Testator hadde to livsarvinger, og disse to godtok at testamentsarvingene samlet skulle få et pengekrav tilsvarende en tredjedel av boets formue. Selv om B ga avslag på sin rett mot å motta en økonomisk kompensasjon fra A, kom flertallet i Høyesterett (3-2) til at heller ikke A kunne få utlagt sin tiltenkte eiendom, og hele testamentet ble dermed erklært ugyldig. Testamentsarvingene hadde seg imellom en intern ordning som kunne gi den ene rett til naturalutlegg han ellers ikke

ville hatt. Høyesterett sa at legatene ved en avtale seg i mellom ikke kunne binde livsarvingene til å oppfylle et av legatene. Førstvoterende uttalte at ”dette innebærer at arvelateren til fordel for andre enn livsarvinger overhodet ikke kan disponere over boets aktiva utover den frie tredjedelen”.

I juridisk teori synes mindretallet i Rt. 1980 s. 1515, som ville gi A medhold, imidlertid å få støtte.³⁴ Dommen blir også kritisert i Agder 2009. Begge disse dommene vil bli nærmere behandlet til sist i oppgaven.

Videre er vurderingen om testator overhodet har noen mulighet til å bestemme over sine disposisjoner etter al. § 29. Han kan ikke bestemme at arven skal utlegges i kontanter, jf. Rt. 1973 s. 940: Testator hadde bestemt at hans etterlatte formue skulle begrenses til en viss sum, og denne summen skulle utlegges i kontanter. Resten av boet skulle tilfalle en sønnesønn og datteren. De øvrige barnebarna bestred gyldigheten av testamentet. Høyesterett ga dem medhold i at avdøde kontraktsmessig hadde forpliktet seg til ikke å forrykke arvelovens hovedregel om fordelingen. Flertallet behøvde etter resultatet derfor ikke å ta stilling til spørsmålet om pliktdelsarvingene måtte finne seg i at arven skulle utlegges dem i kontanter. Mindretallet (to dommere) mente arvelater var kontraktsmessig bundet, men underkjente bestemmelsen om utlegg i kontanter og viste til tingrettens begrunnelse. Her ble det blant annet uttalt: ”Ved å binde saksøkeren til å ta sin arv i kontanter har X således gått ut over den grense arveloven § 33 [nå § 29] setter for en arvelaters rådighetsrett. Han kan ikke påby en livsarving å motta arven i form av visse gjenstander, og er ikke bare bundet kvantitativt, men også kvalitativt. At arvelater i det foreliggende tilfelle har bestemt at arven til saksøker skal utlegges i kontanter spiller for så vidt ingen rolle (...) Den omstendighet at X i sitt testament har benyttet seg av arvelovens § 33 annet ledd [nå § 29 (1) 1. pkt] kan heller ikke ha betydning for avgjørelsen. Om pliktdelen er begrenset, er den like fullt en pliktdel, og den er unndratt arvelaters rådighetssfære”.

Gjeldende rett, utviklet gjennom rettspraksis, sier derfor at testator ikke kan rå over pliktdelsarven. Dette følger også av ordlyden i § 29 (2) om at arvelater ikke råder over pliktdelsarven i testament ”med mindre det er særlig heimel for det”. En slik særlig lovhjemmel følger av arvelovens §§ 30 flg. Likevel kan også livsarvingenes samtykke

---

³⁴ For eksempel Lødrup (2008) s. 113, som viser til og får støtte av Arnholm (1982) s. 95

til at avdødes disposisjon likevel skal gjelde, være en slik ”særlig hjemmel”. Arvingene kan i tillegg godta disposisjonen ved å forholde seg passive, jf. al § 70 (2).

2.5.2.1 Unntak: Rett til å fordele pliktdelsarven i bestemte eiendeler

Etter al. § 30 ”kan arvelater i testament gi ein livsarving rett til å få arven sin utlagd i nærare fastsette eignelottar”. Bestemmelsen må sees på som det mest vidtrekkende unntaket fra § 29 (2), og ble innført da arveloven ble revidert i 1972. Bestemmelsen innebærer også en oppmykning av den rettssetning som ligger til grunn for den ovennevnte rettspraksis om at pliktdelen er unndratt testators rådighetssfære.

Begrunnelsen for al. § 30 må være at arvelater, naturlig nok, kan ha en interesse i å fordele boet på grunnlag av arvingenes behov og forutsetninger. Dette er også forutsatt i forarbeidene til arveloven. Forarbeidene viser til at ”arvelateren kan ha et ønske om å unngå strid og splittelse mellom livsarvingene etter sin død.”³⁵

Siden ordlyden i § 30 viser til ”testament” er det forutsatt at disposisjonen må følge de formkravene som kreves etter arvelovens kapittel VIII. Arvelater kan ”gi” en slik gjenstand, og dette må bety at livsarvingen ikke kan pålegges å ta ut arven i form av bestemte ting. Arvingen får dermed en opsjon til å overta en bestemt eiendel av boet, men han trenger ikke å benytte seg av denne opsjonen når arvelater går bort.

Bestemmelsen innebærer derfor en rett, og ikke en plikt, for arvingen til å motta arveoppgjør på den måte testator har bestemt. Med ”nærare fastsette eignelottar” menes at testator presiserer og identifiserer hvilke gjenstander han ønsker å utlegge til sine livsarvinger. Etter hovedregelen i al. § 29 er det ikke adgang til å råde over eiendeler som er mer verdt enn det som utgjør livsarvingens lodd. Med ”innenfor sin arv” i § 30 er vurderingen om det her bare vises til livsarvingens lodd eller også med et eventuelt tillegg av testators friarv på en tredjedel.

I forarbeidene er dette regulert nærmere: ”Arvelateren vil etter en slik bestemmelse kunne bestemme fordelingen av gjenstandene mellom livsarvingene, i alle fall så lenge

---

³⁵ Ot.prp. nr. 36 (1968-1969) s. 104

de gjenstander han gir den enkelte ikke i verdi overstiger vedkommendes egen arvelodd. Arveloddens størrelse vil imidlertid arvelateren kunne regulere ved å bruke sin alminnelige testasjonsrett, som etter forslaget omfatter minst halvparten av boet [som ble til en tredjedel i loven]. Vil han bruke sin alminnelige testasjonsrett fullt ut til fordel for en enkelt livsarving, kan han således bestemme at denne skal ha bestemte gjenstander som i verdi svarer til halvparten [som ble en tredjedel i loven] av formuen med tillegg av livsarvingens egen pliktdel. Han vil for eksempel også kunne bestemme at vedkommende arving skal løse ut de øvrige loddeierne for så vidt angår den del som overstiger hans pliktdelsarv.”³⁶

I Agder 2009 ble det uttalt at det heller ikke var noe i veien med at den samtykkende livsarving hadde rett til å få utlagt en fritidseiendom, men forutsetningen var at den i verdi ikke utgjorde mer enn arvingens pliktdel pluss den frie tredjedel. Dommen viser også at selv om innholdet i testamentet blir erklært ugyldig fordi den i dette tilfellet oversteg testasjonsfriheten, kan testators vilje gis en sentral vekt etter vurderingen om krav om naturalutlegg under skiftebehandlingen.

Sett fra livsarvingens side innebærer en slik bestemmelsesrett for testator etter § 30 at han selv mister sjansen til å få bestemte eiendeler han er interessert i. Verdien av livsarvingens arvelodd (utover pliktdelen) kan også bli redusert fordi de prisene en annen livsarving får overta etter, er lavere enn hva den andre livsarvingen kunne ha klart å by på i en eventuell budrunde. Forarbeidene presiserer likevel at det å gi testator helt fri rådighet til å bestemme fordelingen vil være å trekke § 30 for langt, men de erkjenner at det er vanskelig å sette en fast grense for de ulike konkrete tilfellene i praksis.

Testator kan også ha ønsker om at to av barna skal overta en bestemt gjenstand. Testator har eksempelvis tre barn og eier en hytte. Spørsmålet er om arvelater kan testamentere bort hytta til barna, kalt C og D etter al. § 30. Så lenge verdien av hytta ikke overstiger C og D sine samlede arvelodd, bør testator kunne slå sammen flere barns lodd.

---

³⁶ Ot.prp. nr. 36 (1968-1969) s. 104

I ovennevnte dom fra Agder 2009 ble det også uttalt at ”lagmannsretten er uansett av den oppfatning at pliktdelsreglene ikke stenger for at testator kunne ha testamentert eiendommen X til D og C i sameie uten at det hadde kommet i konflikt med al. § 29”. Dermed må det være adgang til at testator kan disponere over hele eller deler av boet ved å gi alle livsarvingene rett til å få sin arv utlagt i bestemte gjenstander. Ordlyden i al. § 30 sier at testator kan ”gi *ein* livsarving” rett, men det må antas at bestemmelsen gir adgang til en slik rett overfor alle livsarvingene.³⁷

2.5.2.2 Skifteloven og forholdet til arveloven § 30

Utgangspunktet etter sl. § 61 (1) er at enhver av loddeier kan kreve at boets eiendeler blir solgt. Denne regelen kom inn i skifteloven etter en revisjon da den nye arveloven trådte i kraft i 1972. Tidligere ga regelen etter sl. § 61 enhver loddeier en ubetinget rett til å få alle eiendelene solgt. En slik reservasjonsløs form var neppe heldig for rettstilstanden.³⁸ I innstillingen fra Arvelovkomiteen³⁹ ble det foreslått at krav om naturalutlegg skulle være hovedregelen. Dette forslaget møtte mye motstand i forarbeidene.⁴⁰ Det ble pekt på at en slik skjønnsmessig bestemmelse ville være svært vanskelig å praktisere både for loddeierne under privat skifte og også for skifteretten under offentlig skifte. Justisdepartementet foreslo dermed regler som var i samsvar med tidligere gjeldende rett. Det ble likevel utarbeidet en viktig unntaksregel som åpnet for muligheten for loddeierne til å få utlagt eiendeler in natura.

Tanken bak regelen var å hindre "særlig støtende resultater" som salgsregelen kan medføre.⁴¹ Etter sl. § 61 (2) 1. pkt. kan en loddeier få lagt ut en eiendel hvis ingen av de andre motsetter seg dette. I flertallet av skifteoppgjørene er vel også dette mest vanlig – at arvingene fordeler eiendelene mellom seg. Regelen synes derfor å være noe unødvendig, da det selvsagt ikke oppstår noe problem så lenge alle loddeierne er enige. Den er likevel gitt som en presisering av hovedregelen om salg i første ledd.

---

³⁷ Unneberg (1990) s. 74

³⁸ Lødrup (2008) s. 336

³⁹ Utkast (1962) s. 150

⁴⁰ Ot.prp. nr. 36 (1968-69) s. 120

⁴¹ Ot.prp. nr. 36 (1968-69) s. 121

Videre kan en loddeier bare kreve en eiendel utlagt til seg dersom ”gode grunner taler for det” og de andre loddeierne ikke skulle ha noen ”rimelig grunn” til å sette seg i mot, jf. § 61 (2) 2. pkt. Opprinnelig var innstillingen til ordlyden her ”sterke grunner”, men under behandling i Stortinget ble dette omgjort til ”gode grunner”. Justiskomiteen mente at uttrykket var for sterkt og ”at det vil vera ei vinning med eit litt svakere uttrykk.”⁴²

Ingen arvinger plikter å motta sitt lodd i naturalutlegg, og arvingene trenger heller ikke å gi noen begrunnelse for å kreve eiendelene solgt. Dette gjelder uansett om arvingene skifter offentlig eller privat. Skal en loddeier kreve naturalutlegg etter sl. § 61 (2), kreves derimot en begrunnelse. Hvordan eiendelene skal fordeles, skal ikke avgjøres etter avstemming blant loddeierne hvor flertallet avgjør, men krever enstemmighet. Ordlyden ”*enhver* loddeier har en ubetinget rett” viser til dette. Hvis en av loddeierne skulle vinne frem etter § 61 (2), vil verdien av hans arvelodd kunne overstige det som er hans rettmessige krav. Det må da foretas et kontantoppgjør for det overskytende med de øvrige loddeierne og eventuelle andre legatarer, jf. sl. § 65 (1). Visse unntak finnes for fast eiendom, og da har de øvrige loddeierne kun rett på å få utlagt en fordring på overtageren med pantesikkerhet i eiendommen, jf. § 65 (2).

Sl. § 61 (2) sier altså at en loddeier kan få utlagt eiendeler kun dersom gode grunner taler for det, og hvis de øvrige loddeierne ikke har rimelig grunn til å motsette seg det. Al. § 30 kan imidlertid gi en eller flere av gir livsarvingene en ubetinget forkjøpsrett til en bestemt tredjedel. Spørsmålet er hvilken bestemmelse som går foran. Lex specialis-prinsippet sier at spesielle regler vil ha fortrinn fremfor mer generelle. Når det er motstrid må mellom to rettsregler av samme rang, må det da være al. § 30 som går foran sl. § 61 (2).

Sl. § 63 må imidlertid gå foran en eventuell testamentarisk bestemmelse som arvelater må ha gjort, da gjenlevende ektefelle har rett til naturalutlegg som omfatter tidligere fellesbolig på sitt lodd. Rettslig grunnlag for at testamentets innhold må vike, dersom

---

⁴² Innst. O. XIX (1970-71) s. 18

gjenlevende gjør gjeldende et slikt krav, følger av forarbeidene.⁴³ Dette vil bli nærmere behandlet i neste kapittel.

2.6 Særlig om forskudd på arv

Testator har anledning til å gi gaver eller forskudd på arv til sine livsarvinger. En slik gave vil være en livsdisposisjon. Spørsmålet er om arvelaters livsgave til en av livsarvingene senere skal gå til avkortning i forhold til de andre livsarvingene ved oppgjøret i dødsboet.

Rettslig grunnlag for avkortning er al. § 38. Etter al. § 38 skal ”ei monaleg gåve”, som ikke de andre livsarvingene har fått, gå til avkortning dersom arvelater selv har ”fastsatt det” eller det blir ”godtgjort at avkortning vil vere i samsvar med føresetnadene til arvelateren.”. Forarbeidene uttrykker at dersom det ikke finnes faste holdepunkter om hva som har vært arvelaters forutsetninger, skal utgangspunktet være at avkortning ikke skal skje.⁴⁴

Ordlyden i § 38 sier ikke noe om hvilken form arvelater ”fastsetter” avkortningen. I forarbeidene står det at avkortning bare kan skje hvor det er ”positive holdepunkter for at avkortning er i samsvar med givers vilje”.⁴⁵ Det er i forarbeidene heller ikke satt noe krav om at avkortningspåbudet skal være gitt i testaments form.

Hvis det ikke finnes holdepunkter for at en tidligere gave fra arvelater er ment å være gjenstand for avkortning, kan det heller ikke bli foretatt en slik avkortning til gunst for de øvrige livsarvingene på dødsboskiftet.

Gitt at testator har en formue på kr. 6 000 000 og han har to barn, A og B. B har tidligere fått en gave på kr. 3 000 000, og testator har bestemt at denne gaven skal være gjenstand for avkortning ved arveoppgjøret. A får derfor først kr. 3 000 000 og de resterende (kr. 3 000 000) skal deles likt mellom dem. Totalt skal A da ha kr. 4 500 000, mens B får kr. 1 500 000. Dermed oppstår spørsmålet om testator i dette tilfellet kan bestemme at A skal ha en gjenstand som er verdt opp til kr. 4 500 000. Rettslig

---

⁴³ Ot.prp. nr. 36 (1968-69) s. 100 og 209

⁴⁴ Ot.prp. nr. 36 (1968-69) s. 167

⁴⁵ Ot.prp. nr. 36 (1968-69) s. 166

grunnlag er al. § 43 som sier at reglene om avkortning i §§ 38-42 ikke har noen betydning for den retten arvelateren har til å bestemme over arven ved testament.

Løsningen må bli at gaven på kr. 3 000 000, som ble gitt til B tidligere, ikke skal regnes med når testator beregner arvelodden ut fra al. § 30.⁴⁶ Forskuddet kan dermed ikke regnes med i lodden til § 30 når arvelater har ytet en gave som skal være gjenstand for avkortning. I ovennevnte eksempel kan derfor ikke testator bestemme at A skal ut utlagt en gjenstand som er verdt kr. 4 500 000. Det finnes ikke rettspraksis som har tatt opp akkurat dette spørsmålet, men løsningen ser ut til å være klar sett i sammenheng med ordlyden i § 43 og juridisk teori.⁴⁷ Dersom gaven skal gå til fradrag, bør den i så fall knyttes opp til arvingens avkall etter al. § 74.

Al. § 38 viser bare til livsarvinger, og overfor *andre* slektsarvinger kan det ikke skje avkortning etter denne bestemmelsen. Derfor må en testator benytte seg av testament dersom han ønsker at den ene slektsarvingen som tidligere har blitt tilgodesett, skal få tilsvarende mindre enn en annen slektsarving når testator dør.⁴⁸

Terminologisk ser det ut til å være noe uklar bruk rundt definisjonen ”gave” og ”forskudd på arv”. Hvis en livsarving mottar en ytelse fra sin far, og denne gaven *ikke* skal være gjenstand for avkortning, er disposisjonen en gave. Skal gaven avkortes, vil den rettslig sett defineres som forskudd på arv. Hvis arvelater selv har kalt gaven ”forskudd”, må det tolkes om hvorvidt arvelater har ment at avkortning skal finne sted.

3 Forholdet mellom livsarving og gjenlevende ektefelle

3.1 Testators familiesituasjon

Forutsetningen er her at testator etterlater seg ektefelle, livsarving og testament. I de fleste arveoppgjør er gjenlevende ektefelle også forelder til livsarvingen, og ektefellen har da rett til å sitte i uskifte, jf. al. § 9. Livsarvingen vil få sin rettsmessige arv, men må

---

⁴⁶ Hambro (2007) s. 212 og Lødrup (2008) s. 114

⁴⁷ Hambro (2007) s. 212 og Lødrup (2008) s. 114

⁴⁸ Lødrup (2008) s. 131

vente til også gjenlevende avgår ved døden. Dette forutsetter selvsagt at gjenlevende ikke har brukt opp all formue mens hun sitter i uskifte. Hvis så er tilfellet, vil ikke livsarvingen få noe arv etter sine foreldre.

I dagens samfunn er det imidlertid ikke uvanlig at gjenlevende ektefelle ikke er livsarvingens forelder, og avdøde har kanskje barn med sin nye ektefelle. Da har livsarvingen, i kraft av å være avdødes særkullsbarn, krav på å få utlagt sin arv umiddelbart. Al. § 10 sier at gjenlevende ektefelle kun har lov til å sitte i uskifte dersom særkullsbarnet gir sitt samtykke til dette. Når det er stor aldersforskjell mellom avdøde og den nye ektefellen, er det ikke naturlig at livsarvingen gir et slikt samtykke til uskifte, og det forekommer i praksis sjelden.⁴⁹ Når særkullsbarnet og eventuelle fellesbarn har vokst opp sammen og det er liten aldersforskjell mellom barna, er det trolig mer vanlig å få til samtykke om uskifte. Temaet for dette kapittelet, er ikke slike avtalte uskifter, men i snever forstand de konfliktene som kan oppstå mellom livsarving og gjenlevende ektefelle.

Som nevnt innledningsvis, kommer avdødes ektefelle i en særstilling i forhold til avdødes livsarving, og ektefellens arverett er også i stor grad en form for pliktdelsarv. Hennes arv kan ikke reduseres i testators testament og kan komme i konflikt med pliktdelsarven til avdødes livsarving. Også i forholdet mellom gjenlevende ektefelle og livsarvingen, er det ulike nyanser om arven består av et verdi- eller gjenstandskrav.

Rettslig grunnlag for ektefellens arv følger av al. § 1 (3), jf. § 6. § 6 sier at ”ektemaken har rett til fjerdeparten av arven når det er livsarvinger etter arvelateren”. Arven skal etter loven likevel være minst 4 G ved dødsfallet, jf. § 6 (1) andre pkt. 1 G er folketrygdens grunnbeløp som per. 1. mai 2010 er på kr. 75 641.⁵⁰ Minstearven utgjør derfor i dag noe i overkant av kr. 300 000. Minstearven ble innført blant annet med den begrunnelsen at gjenlevende ektefelle bør prioriteres fremfor andre arvinger i relativt beskjedne bo.⁵¹ Opptrappingen av lengstlevendes arverett er videre begrunnet i forarbeidene med samhörighetshensynet. Den som har stått arvelater nærmest, skal arve mest.

---

⁴⁹ Hambro (2006) s. 69

⁵⁰ <http://www.nav.no/Om+NAV/Satser+og+datoer/Grunnbel%C3%B8pet+%28G%29> (sisert 6. oktober 2010)

⁵¹ Ot.prp. nr. 46 (1989-1990)

Når testator skal skrive testament, må han ta hensyn til både pliktdelen i al. § 29 og ektefellens krav etter al. §§ 6 og 7. Ektefellens rett til minste arv går foran livsarvingenes krav på pliktdel etter al. § 29. Hjemmel for dette er al. § 7 siste pkt. som sier at minste arven ikke kan avgrenses. Al. § 29 har ingen slik formulering. Er formuen etter avdøde lav, kan livsarvingene derfor risikere at det kun er midler igjen til ektefellen.

Det er to muligheter for at gjenlevende kun mottar minste arv: Den ene situasjonen er at det ikke finnes tilstrekkelige midler igjen i boet (dette vil straks bli behandlet nærmere). Den andre er at testator i sitt testament har begrenset gjenlevendes arv til minste arv i sitt testament som ektefellen hadde kunnskap om, jf. al. § 7. Dette forutsetter at testator har foretatt testamentariske bestemmelser som overstyrer ektefellens rett på en fjerdedel. Vilkåret er imidlertid at gjenlevende har fått kunnskap om overskridelsen *før* arvelaters død. Etter forarbeidene er det fremhevet at gjenlevende ”bør ha fått kjennskap til disposisjonen tilsies bl.a. av at hun må gis anledning til å treffe mottiltak.”⁵² Begrunnelsen er at ektefellen bør vite hva hun har i vente.⁵³

Ordlyden i § 7, ”må ha fått kunnskap om testamentet”, stiller ikke strenge krav til når eller hvordan kunnskapen er formidlet. Dermed kan den komme til gjenlevendes kunnskap også i nær sammenheng med arvelaters bortgang. Gjenlevende ektefelles rett til minste arv kan uansett ikke fratas henne (i så fall må ektefellen gi avkall på arven etter arvelaters død), jf. § 7 siste pkt.

3.2 Ektefellens og livsarvingens arverett og størrelsen på dødsboet

Ektefellens krav på minste arv vil føre til at i bo med lav formue (< 4 G), vil gjenlevende ektefelle helt fortrenge livsarvingens krav på pliktdelsarv.

Hvis verdien av dødsboet er mellom 4 G og 16 G, vil gjenlevende fortsatt arve 4 G fordi denne minste arven utgjør mer enn en fjerdedel av dødsboet. Hvis verdien av boet ligger mellom 4 G og 12 G, vil livsarvingen arve verdiene som overstiger 4 G. Først når boet er på 12 G, får livsarvingen sin pliktdel fullt ut. Dette fordi de resterende 8 G, etter at

---

⁵² Utkast (1962) s. 98

⁵³ Ot.prp. nr. 14 (1937) s. 10

gjenlevende har fått sine 4 G, utgjør to tredjedeler og skal gå til livsarvingen som pliktdelsarv. Først når boet overstiger 12 G, realiseres arvelaters testasjonsrett.

Gjenlevendes arverett på en fjerdedel av formuen blir først aktuell når boet overstiger 16 G. Da har gjenlevende krav på en fjerdedel, forutsatt at arven ikke er begrenset av testator til 4 G.

Forutsatt at testator har skrevet testament, vil grensen for minstearven på 4 G bli aktuell hvis han har testamentert bort sin frie tredjedel til en annen. Da blir arven til gjenlevende redusert til lovens minimum (4 G). Hvis arvelater har testamentert bort den frie tredjedelen til ektefellen, får hun likevel ikke en fjerdedel pluss en tredjedel, men bare en tredjedel.⁵⁴

Ektefellens minstearv dreier seg om en kvantitativ fordeling av arven. Siden al. § 6 kun viser til rene summer, kan det bare bety en summessig prioritering. Derfor gir ikke arveloven gjenlevende en automatisk rett til naturalutlegg på skiftet. Retten til naturalutlegg kan likevel kreves etter sl. § 63, og dette vil bli behandlet etter avsnittet om livsarvingens forlodsrett.

3.3 Livsarvingens krav på forlodsrett

Forlodsrett betyr at livsarvingen ved skifteoppjøret gis en rett til å ta ut arv før resten av dødsboet skiftes.

Arvelaters livsarving gis en forlodsrett etter al. § 36. Denne særskilte arveretten kan komme i konflikt med ektefellens krav til minstearv. Bestemmelsen går ut på at barn som ikke har fått ”oppforstringa si fullenda på den tid arvelataren dør”, har krav på en sum av boet etter avdøde til å sikre livsopphold og utdanning. Forutsetningen er at dette er ”rimeleg etter tihøva”, jf. al. § 36 (1). Det samme gjelder for hjemmeværende barn som uten rimelig vederlag har gjort særlig mye for arvelateren, jf. § 36 (2).

Forlodsretten er derfor en skjønnsmessig bestemmelse hvor en rekke momenter må vurderes etter en helhetsvurdering. Loven nevner flere av disse momentene slik som arv livsarvingen uansett vil komme til å få, og om noen av de eventuelle andre livsarvingene, herunder søsken, har fått dekket hele eller deler av sin utdanning av

---

⁵⁴ Hambro (2007) s. 34

arvelater. Dermed kan det heller ikke bare være mindreårige barn etter avdøde som kan kreve forlodd, men også ”voksne” livsarvinger som kanskje er i gang med en høyere utdanning.

Al. § 37 sier at retten til forlodd ikke kan avskjæres ved testament, og den skal oppfylles i boet før annen fordeling av arv. Pliktdelsarven til de øvrige etter § 29 (2) og §§ 31-34 må vike for den eventuelle forloddsretten. Det kan derfor bare være når midlene i boet ellers ikke strekker til, at forloddsretten fortrenger den øvrige pliktdelsarven. Ektefellen, med sin lodd på en fjerdedel, og andre testamentsarvinger, vil dermed kunne få sin arv redusert.

3.3.1 Prioritering av minste arv eller forloddsrett

I forhold til ektefellens rett til minste arv på 4 G, er det helt klart at denne går foran livsarvingenes krav på pliktdelsarv, dersom det ikke skulle være midler igjen i boet til begge. Dette ble redegjort ovenfor i kapittelet om ektefellens og livsarvingens krav på arv.

Tvil kan oppstå hvorvidt det er ektefellens krav til minste arv eller livsarvingens forloddsrett som har prioritet foran den andre. Tilfellet er kun aktuelt dersom verdien av boet ikke er tilstrekkelig til å oppfylle begge krav.

Rettskildebildet er noe uklart med tanke på hva som har forrang. Ordlyden i al. § 37 (2) peker i retning av at forloddsretten har førsteprioritet siden bestemmelsen bare viser til at forloddsretten står tilbake for gjenlevendes rettigheter etter skifteloven. Justisdepartementet har også uttalt at forloddsretten går foran,⁵⁵ men problemstillingen ble ikke kommentert i forarbeidene til endringsloven om gjenlevendes krav til minste arv i 1990. Det finnes heller ikke rettspraksis som tar opp rettsforholdet. I juridisk teori er det også uenigheter om løsningen.

Unneberg mener at forloddsretten må gå foran minste arven.⁵⁶ Han skriver at endringsloven av 1990 var bygget på at avdødes barn var voksne og selvforsørget. Hvis denne forutsetningen ikke skulle være oppfylt, vil resultatet om minste arv foran

---

⁵⁵ Rundskriv G 8/91

⁵⁶ Unneberg (1990) s. 84

forlodd bli urimelig hvis barna har et dokumentert behov for fortsatt forsørgelse. Lødrup viser til at bakgrunnen for reglene om minste arv til gjenlevende ektefelle som ble innført, var å styrke gjenlevendes stilling.⁵⁷ Regelen ble erstattet av den nå opphevede bestemmelsen i sl. § 64 (2) om at ektefellens rett gikk foran barnas forlodsrett. Ektefellens minste arv ble inntatt i arveloven, og isolert sett vil da minste arven måtte stå tilbake mot forlodsretten etter al. § 36.

Lødrup mener at hadde problemstillingen kommet opp under lovforberedelsen til endringsloven, ville det ha blitt tatt standpunkt om favør for lengstlevende ektefelle. Argumentet går ut på at minste arven tross alt ikke er særlig stor, og at det ikke vil være mer enn gjenlevende ektefelle trenger for å kunne beholde hjemmet.⁵⁸ Hambro støtter seg til denne argumentasjonen,⁵⁹ men han skriver også at ”løsningen for norsk retts vedkommende må kunne sies å være høyst usikker”.

I praksis utgjør nok dette ikke noe stort problem, da det i de konkrete tilfellene, hvis dette tilfellet skulle oppstå, sannsynligvis lar seg løse mellom partene i samarbeid med for eksempel overformynderiet og skifteretten.⁶⁰ Forlodsretten til livsarvingen er behovsprøvd og beror på en rimelighetsvurdering. Det følger av vilkårene i al. § 36 at forlodsrett ikke kan gjøres gjeldende hvor det etter forholdene ikke er rimelig eller hensiktsmessig. På den annen side kan forlodsrett være rimelig hvor avdøde etterlater seg et mindreårig særkullsbarn som ikke har gode utsikter til øvrig forsørgelse. Det finnes ikke klare rettslige konklusjoner, men gode grunner taler for at forlodsretten til barnet bør gå foran gjenlevendes rett.

3.4 Retten til avdødes gjenstander

Konflikt mellom gjenlevende ektefelle og livsarving kan oppstå om hvem av dem som har krav på avdødes gjenstander.

Retten gjenlevende har til å kreve naturalutlegg følger av sl. § 63 som sier at hun har rett til å få utlagt sin lodd i bestemte eiendeler. Tidligere var gjenlevendes rett til

---

⁵⁷ Lødrup (2008) s. 64

⁵⁸ Lødrup (2008) s. 64

⁵⁹ Hambro (2007) s. 37

⁶⁰ Unneberg (1990) s. 84

naturalutlegg enda sterkere enn i dag. Før 1972 hadde gjenlevende rett til naturalutlegg av *alle* felleseiets eiendeler. Da revisjonsarbeidet med ny arvelovgivning fant sted, ble denne retten ansett å være for vidtgående,⁶¹ og regelen ble begrenset til å gjelde de eiendeler gjenlevende fullt eller for det vesentligste hadde brakt inn i felleseiet. Regelen ble utvidet nærmere i sl. § 63 (2) til også å gjelde utlegg på sin lodd i den boligen som har tjent som ektefellenes felles bolig. Begrunnelsen for bestemmelsen ligger i gjenlevendes tilknytning og boligbehov. Hvis ektefellen vinner rett etter sl. § 63, og gjenstandens verdi overstiger hennes arvelodd, må det overskytende betales inn til dødsboet.

Siden ektefellens minste arv blir prioritert foran livsarvingens pliktdel, vil det resultere i at bo av mindre formuer, vil ektefellen få utlagt alt av verdier og gjenstander. Dette medfører at gjenlevende i praksis blir enearving i boet. Spørsmålet er om livsarvingen da mister sin status som loddeier på skiftet siden han ikke har krav på arv etter avdøde.

Verken lov, forarbeider eller rettspraksis gir noen løsning. Unneberg mener at livsarvingen mister sin status som loddeier, og dermed resulterer det i at han ikke kan påberope seg reglene om naturalutlegg etter skifteloven.⁶² Selv om reglene om minste arv kan fortrenge livsarvingen, virker det urimelig at han også skal minste sin status som loddeier. Livsarvingen kan ofte ha en velbegrunnet interesse i å overta bestemte gjenstander i boet, eller mene at salg av gjenstandene vil kunne utgjøre mer enn det skiftetaksten tilsier. I utgangspunktet er ektefellens minste arv et kvantitativt krav, men etter sl. § 63 gis gjenlevende en praktisk viktig rett til naturalutlegg. Det er derfor vanskelig å se at livsarvingen skal miste sin status som loddeier i disse tilfellene, men gjenlevende ektefelle vil kunne vinne frem med sitt krav om naturalutlegg.

Retten etter sl. § 63 (2) omfatter også eiendeler som hører til det som var avdødes rådighetsdel.⁶³ Det følger ikke av bestemmelsen direkte at ektefellens rett ikke kan begrenses ved testament, men det ligger forutsetningsvis i skiftelovens ufravikelige oppgjørsregler som ikke testator kan gripe inn i.

Spørsmålet er hvordan gjenlevende ektefelle og avdødes livsarving skal fordele gjenstandene etter avdøde. Momentene i en slik vurdering går på om ektefellens krav er

---

⁶¹ Ot.prp. nr. 36 (1968-1969) s. 123 flg.

⁶² Unneberg (1991) s. 278

⁶³ Ot.prp. nr. 36 (1968-1969) s. 100 og s. 209

”åpenbart urimelig”, jf sl. § 63 (1). Etter en normal språklig forståelse, tilsier dette at det skal mye mer til enn det loddeieren kan vinne frem med etter sl. § 61 (2) andre pkt. Loddeieren kan her nå frem med sine krav så lenge han har ”gode grunner”, og de eventuelle øvrige loddeierne ikke har ”rimelig grunn for å sette seg i mot”.

Tilfellene hvor det for livsarving kan være åpenbart urimelig at gjenlevende ektefelle vinner frem med sitt krav om naturalutlegg, da spesielt ektefellenes fellesbolig, er særlig hvor livsarvingen er avdødes særkullsbarn. Det finnes likevel lite rettspraksis hvor Høyesterett har vurdert kriteriet ”åpenbart urimelig”. Den eneste dommen som finnes per i dag er Rt. 1985 s. 1291. Her vant avdødes særkullsbarn frem med at ektefellen ikke skulle få utlagt den felles boligen etter sl. § 63 (3). Begrunnelsen fra Høyesterett gikk ut på at det nye ekteskapet hadde vært kortvarig, livsarvingen hadde vokst opp i boligen, ektefellen hadde allerede fått utlagt store verdier i form av ektepakt og testament. Arvelater hadde også i flere år, med unntak av den siste tiden før dødsfallet, gitt uttrykk for at det var datteren som skulle overta boligen. Den nye ektefellen hadde i tillegg skaffet seg en ny bolig.

Det må videre søkes etter holdepunkt for hva avdøde har ment, selv om dette nødvendigvis ikke fremkommer av testamentet. Ordlyden i sl. § 63 og dommen viser likevel at det skal svært mye til for at livsarvingen skal vinne frem mot gjenlevende ektefelle når det gjelder naturalutlegg til avdødes bolig.

Forarbeidene⁶⁴ sier at løsningen også må være den samme dersom testator etter al. § 30 har disponert over gjenstander hvor lengstlevende har rett til naturalutlegg etter sl. § 63. Det er gjenlevendes skiftefordel som har fortrinn i denne konflikten, og livsarvingen må gi tapt selv om det i testamentet er gitt livsarvingen en ubetinget forkjøpsrett i testamentet.⁶⁵

---

⁶⁴ Ot.prp. nr. 36 (1968-1969) s. 100 og 209

⁶⁵ Augdahl-Hambro (1985) s. 134

4 Forholdet mellom livsarving og testamentsarving

4.1 Testator overskrider sin testasjonskompetanse

Avsnittet behandler tilfellene om hva som skjer når testator har testamentert bort verdier som kommer i konflikt med livsarvingens krav på pliktdelsarv. Forutsetningen videre er at testator ikke er gift og har en eller flere livsarvinger

Arvelaters testasjonsfrihet og dens utstrekning innebærer at bestemmelsene i hans testament må respekteres av loddeierne. Dette følger også av sl. § 61 (4) som sier at ”reglene i denne paragraf gjelder bare når ikke annet følger av denne lov eller av gyldig testament”. Med dette legges viktige begrensninger på at livsarvingen ikke kan få sin legalarv krenket, men utover dette, skal testamentet legges til grunn.

Utgangspunktet er som redegjort for ovenfor - testator kan kun testamentere bort en begrenset del av sin formue hvis han har livsarvinger. Konflikt kan oppstå når testator har testamentert bort en pengesum eller gjenstand som overskrider friarven og dermed krenker livsarvingens pliktdelsarv.

4.1.1 Virkningen av overskridelser

Spørsmålet er hva som skjer med arvelaters testamentariske disposisjoner dersom han har overskredet sin testasjonskompetanse, og det etter en tolkning av testamentet, ikke finner klare holdepunkter for hva testator har ment om prioriteringen. Forutsetningen i det følgende må også være at livsarvingen *ikke* har gitt samtykke på skifteoppgjøret til at testamentets innhold likevel skal gjelde.

Verken arve- eller skifteloven nevner hva slags ugyldighet som skal inntre for disse tilfellene. Svaralternativene på dette, kan enten være at disposisjonen blir satt til side i sin helhet, eller at overskridelsen delvis bli satt til side, slik at livsarvingen får sin pliktdel. Testamentet ellers gjennomføres i den utstrekning det fremkommer, men uten at disposisjonen krenker pliktdelsreglene.

Den siste løsningen vil være mer i samsvar med testators vilje, som også er et viktig prinsipp innen arveretten. Når de bestemmelsene som krenker pliktdelen blir satt til side, bør resten av innholdet kunne gjøres gjeldende. Denne løsningen er blant annet

lagt til grunn i RG 1994 s. 807 (Kragerø) og i teorien.⁶⁶ Løsningen må derfor bli at overskridelser i arvelaters testament ikke automatisk fører til ugyldighet for hele innholdet.

Total ugyldighet vil det bli hvis for eksempel formkravene i testamentet ikke har blitt fulgt. Formkravene til et testament svært spesifikke, jf. § 49, og domstolene vil uten videre erklære testament ugyldig dersom det ikke følger disse formkravene, for eksempel Rt. 1978 s. 648 og Rt. 1996 s. 98. Etter al. §§ 60 – 64 er det flere ulike situasjoner hvor testamentariske disposisjoner blir ansett ugyldig. Dette er i all hovedsak feil knyttet til testators manglende testasjonsevne, formmangler, villfarelse, utilbørlig påvirkning av testator og lignende.

Den konkrete løsningen på hvilken virkning overskridelsen skal få, må bero på om overskridelsen er et sum- eller gjenstandslegat, og ikke minst hvilke holdepunkter som finnes for hva testator har ment i sitt testament. Forutsetningen videre er at testamentet som sådan er gyldig, men at selve innholdet har blitt overskredet.

4.1.2 Overskridelse av sumlegat

Spørsmålet er hva som skjer med et sumlegat som overskrider testators testasjonskompetanse.

Rettslig grunnlag er RG 1994 s. 807 (Kragerø), og løsningen er at overskridelsen medfører såkalt delvis ugyldighet. Det testamenterte beløpet må bli redusert med det som er nødvendig for at livsarvingens pliktdel ikke blir krenket. I denne konkrete saken hadde mannen og hans nye ektefelle gjennom et gjensidig testament likestilt mannens særkullsbarn (som da var konas stebarn) og sine fellesbarn. Ved å likestille sine egne tre barn og de fem stebarna, hadde kona i testamentet grepet inn i sine barns pliktdelsarv. Retten kunne vanskelig se at krenkelsen av pliktdelsregelen kunne føre til at testamentet i sin helhet ble ugyldig. Det ble uttalt at ”ugyldighetsgrunnen bør ikke medføre større ugyldighet enn ugyldighetsgrunnen rekker,” og vist til juridisk teori som ga dem støtte for argumentasjonen. Det var bare konas testamentariske disposisjon, i den utstrekning den krenket hennes barns pliktdelsarv, som ble satt til side. Fellesbarna fikk dermed ikke medhold i at testamentet i sin helhet var ugyldig, men at testasjonen måtte ”dempes” slik at den kom innenfor det fellesbarna hadde krav på innenfor deres pliktdelsarv.

---

⁶⁶ For eksempel Unneberg (1990) s. 70 og Hambro (2007) s. 204

For tilfeller hvor en testamentsarvingen er tilgodesett med en høyere brøk enn testators frie tredjedel, må virkning bli at brøken reduseres til en tredjedel. Er det flere ulike pengebeløp, må løsningen at det blir foretatt en forholdsmessig reduksjon mellom summene. Testator kan også ha fastsatt en annen rangordning mellom sumlegatene som for eksempel går ut på at det ene sumlegatet skal oppfylles før det andre. I tilfeller hvor testator har overskredet *både* et pengebeløp og en gjenstand, blir pengebeløpet redusert først, jf. al. § 66 nr. 1. Den samme løsningen følger av sl. § 110 som gir tingretten et pålegg om hvordan avdødes midler skal prioriteres.

4.1.3 Overskridelse av gjenstandslegat

Spørsmålet er hva som skjer hvis overskridelsen gjelder en gjenstand, en udelelig ting som for eksempel en fast eiendom, og verdien av denne gjenstanden overstiger pliktdelen. Rettslig grunnlag er forarbeidene,⁶⁷ som er klare på at et gjenstandslegat faller bort som ugyldig. Gjenstandslegataren kan derfor ikke kreve tingen mot å innbetale til livsarvingen det som overstiger testators frie tredjedel.

Hovedregelen anvendes strengt overfor testamentsarvingen, så det bør trolig åpnes opp for en reservasjonsrett dersom overskridelsen er helt ubetydelig.⁶⁸ Denne teorien ble blant annet lagt til grunn i RG 1971 s. 425 (Eidsivating) og Agder 2009.

Førstnevnte dom gjaldt en mann som hadde én livsarving. Arvelater hadde i sitt testament innsatt sin samboer til å arve leiligheten han eide. Leiligheten var verdsatt til kr. 12 000, mens den frie tredjedel i boet ikke utgjorde mer enn ca. kr. 10 300. Krenkelsen av pliktdelen kunne ikke anses som helt ubetydelig, og gjenstandslegatet måttet erklæres ugyldig fordi leilighetens verdi oversteg mannens testasjonsfrie del.

Alternativet til denne løsningen er at testamentsarvingen vinner rett til gjenstanden mot å betale livsarvingen det beløp som pliktdelen er krenket med, eller at gjenstanden blir i sameie mellom livsarvingen og testamentsarvingen. Begge disse alternative har tidligere blitt hevdet i teorien å være de riktige.⁶⁹

---

⁶⁷ Utkast (1962) s. 151 og 192

⁶⁸ For eksempel Lødrup (2008) s. 334, men Arnholm (1974) s. 95 peker på at også dette klart strider mot ordlyden i § 29 (2)

⁶⁹ Platou (1910) s. 82, Knoph (1959) s. 139 og Augdahl (1974)

Gjeldende rett i dag må uansett følge av al. § 29 (2) som i sin ordlyd er helt klar på at ”arvelataren kan ikkje i testament rå over pliktdelsarv” og Rt. 1980 s. 1515 som sier at livsarvingene vinner frem overfor gjenstandslegataren.

Testator kan også ha disponert over flere gjenstandslegater, som til sammen overstiger den frie tredjedelen, men som hver for seg ligger innenfor friarven. Ved å tolke testamentet, kan det finnes holdepunkt for at testator har ment at ett av legatene skal oppfylles før de andre. Dette bør i så fall gis avgjørende vekt. Ofte kan det likevel være vanskelig å komme frem til en løsning ved kun å se hen til testators vilje.

Tilfellet som da kan bli aktuelt, er at livsarvingen må utbetale den frie tredjedelen i kontanter som legatene må dele mellom seg. Vurderingen bør være den samme uansett om det er ett eller flere gjenstandslegater. Hvis gjenstandslegatet krenker pliktdelen, bør det også her være et tolkingsspørsmål om legataren som substitutt har anledning til å kreve den frie tredjedel i utlagt kontanter.

I RG 2000 s. 1255 (Drammen) hadde arvelater testamentert bort en bruksrett i andre etasje av sin bolig til samboeren. Bruksretten omfattet ikke en selvstendig og naturlig utskilt del av eiendommen, og testator hadde da rådet over hele eiendommen. Da verdien av eiendommen utgjorde mer enn en tredjedel av boet, ble bruksretten satt til side. Etter en konkret vurdering, med utgangspunkt i hva testator måtte antas å ha ønsket, kom retten til at samboeren som substitutt for at boretten ble satt til side, hadde krav på en utløsningssum tilsvarende verdien av boretten.

Det vil ofte være naturlig å legge til grunn at legataren bør ha krav på en økonomisk berikelse, men testamentet må tolkes. Utgangspunktet for vurderingen blir om testator primært har villet gi legataren en bestemt gjenstand, eller om testator eventuelt også har lagt stor vekt på legatets pengeverdi.⁷⁰ Hvis testamentsarvingen eksempelvis har blitt tilgodesett med en sjelden, eksklusiv bok som endelig gjør hans biblioteksamling komplett, taler for at testator nok ikke hadde bokens pengeverdi i tankene ved sin disposisjon.

---

⁷⁰ Giertsen (1988) s. 31

Et siste tilfelle i denne sammenheng er om to gjenstandslegatarer, ved enighet seg i mellom, kan binde livsarvingen til å måtte oppfylle ett av legatene. Dette var vurderingstemaet i Rt. 1980 s. 1515, og retten kom til at ingen av legatene hadde krav på å få utlagt legatet. Dommen har blitt kritisert i juridisk teori⁷¹ og Agder 2009. Dommene vil bli behandlet nærmere i avsnitt 4.2.3.

Noen ganger kan det være uklart om disposisjonen i testamentet er et sum- eller gjenstandslegat. Dette gjelder for eksempel aksjer. Hvis testator har testamentert bort ”mine 20 aksjer i Statoil” vil det kunne være en glidende overgang mellom om det er et sum- eller gjenstandslegat som foreligger. Legges sistnevnte til grunn, må antallet aksjer reduseres, mens hvis det er et sumlegat, må arvingen ta den fulle belastningen av reduksjonen. Gode grunner taler for å definere aksjene som et gjenstandslegat slik at antallet aksjer reduseres til at verdien ikke overstiger den frie tredjedel,⁷² men løsningen kan også bli en annen hvis tolkning av testamentet gir en annen prioritering.

Er det en bankboks som er borttestamentert, bør det være naturlig at denne blir betraktet som et sumlegat, og at det innestående beløp reduseres med det som er nødvendig. Hvis gjenstanden er en fast eiendom, kan testamentsarvingens rett til eiendommen gå tapt hvis denne er underlagt odel eller at det blir nektet konsesjon. I disse tilfellene blir det igjen nødvendig å tolke testamentet, og ofte vil legatøren ha krav på et tilsvarende pengebeløp.

Rettslig grunnlag følger av Rt. 1979 s. 1522. I denne saken hadde en barnløs gårdbruker overdratt sin eiendom til en tredjemann, A. Nevøene til gårdbrukeren forsøkte deretter å løse gården på odel. Dette førte til at A skjøttet eiendommen tilbake til gårdbrukeren. Det ble opprettet et testament hvor gårdbrukeren bestemte at A ved hans død skulle få gården mot å betale kr. 190 000 til dødsboet. Da han døde, ble eiendommen taksert til hele kr. 850 000. Slektsarvingene benyttet seg av odelsretten til å løse gården, jf. sl. § 62, og mente at med dette hadde testamentsarvingens krav gått tapt - gjenstanden fantes jo ikke lenger i boet siden de hadde benyttet seg av odelsretten. Høyesterett forankret løsningen i avdødes testament. Retten mente det var tilstrekkelige holdepunkter for å kunne fastslå at det hadde vært testators vilje at testamentsarvingen, og ikke

---

⁷¹ For eksempel Lødrup (2008) s. 113, som viser til og får støtte av Arnholm (1974) s. 95

⁷² Lødrup (2008) s. 335

slektsarvingene, skulle ha det beløp som utgjorde differansen mellom skiftetaksten på gården og summen på kr. 190 000 som var nevnt i testamentet.

4.2 Livsarvingens samtykke til krenkelsen

Livsarvingen bestrider ikke alltid testators disposisjoner, men godtar overskridelsen. Tilfellet er om et slikt samtykke kan reparere overskridelsen eller om det skal anses ugyldig, helt eller delvis. Årsaken til at situasjonen har oppstått kan være at testator ikke har vært klar over at hans testament ikke står seg mot pliktdelsreglene, eller at han likevel håper at livsarvingen vil respektere hans disposisjoner uten at han har avklart dette med arvingen på forhånd.

Verken arve- eller skifteloven sier noe om at livsarvingen kan reparere feil ved likevel å godta avdødes disposisjon, men gode grunner tilsier at livsarvingen bør kunne gi avkall på hele eller deler av arven slik at testators ønsker kan bli oppfylt. Delvis avkall kan bety en sum eller en brøk av arven. Arvingen bør i forlengelse av dette også kunne gi avkall på arv på en bestemt eiendel i boet. Pliktdelsreglene er gitt for å beskytte livsarvingen, men det kan ikke være noe i veien for at han frivillig avstår fra vernet loven gir. Dersom det er flere livsarvinger, og bare én av dem gir sitt samtykke, innebærer at den enkelte får mindre arv enn det han har krav på etter loven, og at øvrige andre arvinger får mer.

Samtykk kan gis enten ved at arvingene uttrykkelig godtar krenkelsen under skiftet, eller holder seg passive og unnlater å protestere. Forarbeidene nevner også at ”arvingen kan imidlertid godta (uttrykkelig eller stilltiende) et mangelfullt testament”.⁷³ Mange ønsker å respektere avdødes ønsker selv om det resulterer i at arvingen får mindre enn han har krav på. Etter al. § 70 løper det en frist på seks måneder for å protestere etter at innholdet av avdødes testament blir gjort kjent. Gir en arving tidsnok ikke varsel om at han vil angripe disposisjonen, vil han tape retten til å gjøre ugyldigheten gjeldende.

---

⁷³ Utkast (1962) s. 223

4.2.1 Samtykke og avkall på arv

Dersom livsarvingen gir samtykke til testators overskridelse, er spørsmålet om dette kan bli betraktet som avkall på arv etter al. § 74. Hvis så var tilfellet, ville et samtykke ha vært uten virkning for testamentsarvingen, da avkall på arv skal ”gå som om arvingen var død før arven falt”, jf al. § 74 (3). Hvor det er flere livsarvinger, bør det for testamentsarvingens del, i utgangspunktet være betinget av at samtykket kommer fra samtlige livsarvinger, men virkningen overskridelsen vil få, beror på om den er et sum- eller gjenstandslegat.

4.2.2 Samtykke til å overskride sumlegat

Testator har eksempelvis én livsarving og boets formue er på kr. 300 000. Testator har testamentert bort kr. 200 000 til sin nabo, og legges dette til grunn, innebærer det en krenkelse av livsarvingens pliktdel, da han har krav på kr. 200 000. Hvis livsarvingen er villig til å la sin arv bli redusert med overskridelsen, bør testamentet til fordel for naboen opprettholdes.

Den samme løsningen må gjelde dersom det er flere livsarvinger etter arvelater og bare den ene godtar krenkelsen for sin del av arveloddet. Arvingen har jo alltid rett til å kreve sin arv utbetalt i kontanter, og om han lar hele eller deler av arven gå til en tredjemann, kan ikke det spille noen rolle for de øvrige arvingene.⁷⁴ Det er derfor ikke nødvendig at samtlige arvinger gir sitt samtykke slik at summen utjevnes forholdsmessig på hver enkelt. Så langt arvingen(e) samtykker i overskridelsen, vil derfor i utgangspunktet et ugyldig sumlegat kunne bli gyldig. Det er den som gir samtykket som tar den fulle belastningen.

4.2.3 Samtykke til å overskride gjenstandslegat

Situasjonen kan være den at det foreligger flere gjenstandslegater som til sammen overskrider testators frie tredjedel. En mulig løsning er at livsarvingene betaler ut friarven i kontanter som legatene må dele på, eller at legatene gjør en avtale seg i mellom som binder livsarvingene til å måtte oppfylle ett av legatene. Forutsetningen må uansett være at denne ene gjenstanden isolert sett ikke krenker pliktdelen.

---

⁷⁴ Hambro (2007) s. 202

Hvorvidt arvingene skal betale ut gjenstandslegatarene i kontanter, er redegjort for ovenfor. Ofte kan gjenstandslegataren kreve en pengesum som substitutt for at gjenstanden går tapt.

Videre oppstår situasjonen om hva som skjer med gjenstandslegatet hvis bare én av livsarvingene er villig til å godkjenne. Den ene livsarvingen er kanskje villig til å la overskridelsen gå ut over seg selv, eller han har blitt tilbudt et oppgjør fra gjenstandslegataren for å avstå fra gjenstanden. I juridisk teori⁷⁵ er det ingen klare løsninger på dette. I utgangspunktet bør det hevdes at den umiddelbare løsningen er at gjenstandslegataren må gi tapt overfor livsarvingene, men svaret likevel ikke helt sikkert.⁷⁶

Det finnes ikke rettspraksis som gir noen klar løsning på om én av livsarvingenes samtykke kan redde den andres gjenstandslegat. De ulike juridiske teoretikere synes å ha dels ulike oppfatninger eller snarere unnlatt å ta klart standpunkt.

Tilfellet om én av livsarvingene kunne reparere overskridelsen med sitt samtykke var oppe i ovennevnte dom fra Agder 2009. Lagmannsretten lot testamentets innhold være gyldig på grunn av dette samtykke. Den tapende part ville bringe saken inn til Høyesterett, men ble her nektet å fremme anken.

I Rt. 1980 s. 1515 måtte begge gjenstandslegatarene gi tapt. Tilfellet her var om gjenstandslegatarene ved en intern avtale kunne binde livsarvingene til å måtte oppfylle ett av legatene. Forskjellen i faktum var derfor at det i Agder 2009 var den ene *livsarvingen* som gitt samtykke til at testamentet kunne overskrides, og som videre da hadde inngått en avtale med en av gjenstandslegatarene. I Rt. 1980 s. 1515 var det to *utenforstående gjenstandslegatarer* som hadde gått sammen. I 1980 la flertallet avgjørende vekt på at legataren hadde avtalt at den ene fikk kompensasjon for å trekke seg. ”Jeg kan ikke finne at de to legater – som hver for seg bare ville ha et pengekrav i boet, gjennom en slik avtale – tilpasset den konfliktsituasjonen som er oppstått – skal kunne påvirke utlodningen slik at den ene får et naturalutlegg som ingen av dem ellers ville ha hatt krav på, samtidig som den andre reelt sett beholder sin arv.” Livsarvingene visste ikke med sikkerhet hvilket legat testator selv ville ha prioritert. Samtlige dommer

---

⁷⁵ Unneberg (1990) s. 70, Hambro (2007) s. 202 og Lødrup (2008) s. 102

⁷⁶ Lødrup (2008) s. 102

antok at det ikke forelå holdepunkter for at testator hadde villet gi testasjonen til A prioritet foran testasjonen til B, hvis han hadde visst at ikke begge legatene kunne ha blitt opprettholdt. Ved en slik rangordning, hadde det ikke vært tvil om at A skulle vinne frem.

Mindretallet på to dommere mente det ikke var avgjørende om avkallet var skjedd mot vederlag. Hvis kun det skulle være avgjørende, ville det være en oppfordring til å hemmeligholde en slik avtale. ”Når B har gitt avkall på sitt tvangskonverterte legat, bortfaller begrunnelsen for at også As legat skal konverteres.” Løsningen mindretallet kom frem til, oppfylte i alle fall *delvis* testators ønske ved at en av eiendommene ble utlagt til legataren.

I Agder 2009 ble forholdet til Høyesterettsdommen drøftet, og avviker fra flertallet med å uttale: ”Lagmannsretten er uansett av den oppfatning at pliktdelsreglene ikke stenger for at E kunne ha testamentert Z til D og C i sameie uten at dette hadde kommet i konflikt med § 29. (...) Bør det medføre noen forskjell at hytta er testamentert bort kun til D, og C er villig til å godkjenne krenkelsen av sin pliktdel slik at testamentet kan oppfylles i tråd med testators ønske?”

Dommerne var ikke enige i at ved å godta den ene livsarvingens aksept av overskridelsen, blir lagt til rette for "allianser" mellom pliktdelsarvinger som ikke bør aksepteres. De uttalte at det kan nok tenkes slike tilfeller, men neppe i et slikt omfang at det er noe argument av tyngde mot å godta ordningen.

Lagmannretten viste til juridisk teori, og påpekte at det her ikke var blitt drøftet konkrete tilfeller hvor den tilgodesette er en livsarving og samtykket kommer fra en annen livsarving. Avgjørelsen fra 1980 gjaldt jo intern avtale mellom to utenforstående gjenstandslegatarer, og her måtte de begge gi tapt. Om forholdet til denne dommen uttalte bare lagmannsretten at ”saken har sitt utspring i et ganske annet og spesielt faktum. Avgjørelsen er sagt under dissens.”

Dommerne la derfor til grunn at samtykket fra C reparerte overskridelsen av testamentet. Begrunnelsen ble forankret i reelle hensyn og formålsbetraktninger: ”Det er på det rene at testator ønsket at D skulle arve Z. Han kunne testamentert hytta til D og C i sameie uten at de eldre søstrene kunne ha protestert. Under den forutsetning at A og B

vil motta pliktdelsarv, er det etter lagmannsrettens oppfatning vanskelig å finne argumenter av særlig vekt mot at testamentet skal kunne gjøres gjeldende.”

Spørsmålet videre i saken var da om gjenstandslegataren kunne overta hytta mot å innbetale det manglende beløpet til boet. Den klare hovedregel følger av ordlyden i al. § 29 (2), og Rt. 1980 s. 1515 om at pliktdelen er utenfor arvelaters rekkevidde.

Lødrup, som er noe kritisk til flertallets resonnement i dommen fra 1980, mener at det må gjøres en reservasjon hvis overskridelsen er liten. Begrunnelsen for dette er at verdifastsettelsene i seg selv ofte kan være meget skjønnsmessige og ikke minst fordi det bør tas hensyn til testators vilje og legataren.⁷⁷ Lagmannsretten viste til at både lovens ordlyd og tidligere rettspraksis ikke ga klare løsninger. Juridisk teori var også noe uklar, men retten forankret vurderingen i hvorvidt overskridelsen var beskjedent og la dermed til grunn Lødrups reservasjonsteori.

I den konkrete saken falt avgjørelsen på at beløpet (kr. 137 460) ble ansett å være for høyt til at det kunne godtas. Lagmannsretten konkluderte med at vurderingen av spørsmålet var ”vanskelig og tvilsom”, men at ”den krenkelse av pliktdelsreglene som testamentet innebærer, kan ikke repareres. Testamentet må av den grunn kjennes ugyldig.”

Livsarvingen fikk likevel utlagt eiendommen på skiftet etter sl § 61 (2). Selv om testamentet var ugyldig som stridende mot pliktdelsreglene, mente retten at testators uttrykte vilje var et vesentlig argument i favør av at D skulle ha krav på å få hytta utlagt til seg. En sammenlikning av livssituasjonen til B og A på den ene siden og D på den andre, talte også for at D burde få utlagt hytta. D var, i motsetning til de eldre søsknene, enslig forsørger og uten den mulighet til rekreasjon som en hytte innebærer. Hvis Z skulle selges til høystbydende og pengene tilfalle boet, ville det etter lagmannsrettens syn innebære nettopp et ”særlig støtende” resultat av den art som bestemmelsen er ment å skulle forhindre.

Gjeldende rett ser også ut til å godta krenkelse dersom overskridelsen er beskjedent, men vurderingen må gjøres konkret. Momenter kan være hvor stor krenkelsen er i forhold til dødsboets totale formue, hva testator har ment og forhold på testamentsarvingens side.

---

⁷⁷ Lødrup (2008) s. 334

Både ovennevnte avgjørelse fra 2009 og RG 1971 s. 425 (Eidsivating) viser i midlertidig at den konkrete overskridelsen må være svært lav, og i praksis derfor vanskelig å vinne frem med. Å tviholde på regelen om at livsarvingen i ethvert tilfelle, selv når overskridelsen er svært beskjeden, får overta bestemte aktiva, vil kunne bli sett på som rettshavari selv om det strider mot ordlyden i al. § 29.⁷⁸

Hva løsningen ville ha blitt i dag, er noe usikker. Rettskildene peker i retning av at i en situasjon hvor to gjenstandslegat til sammen krenker pliktdelen, og det ikke er mulig å finne ut hva testator har ment, bør likevel én av legatane vinne frem. Dette er likevel en annen løsning enn hva flertallet i Rt. 1980 s. 1515 konkluderte med, men Agder 2009 og den støtte mindretallet har fått i teorien, viser at legatane likevel kan vinne frem. Hvis gjenstandslegatane klarer å bli enige seg i mellom, taler også gode grunner for at ikke dette bør hindres av livsarvingen.

Hvis det finnes flere livsarvinger og bare én gjenstandslegatar, bør alle livsarvingene samtykke i at legatane skal få overta gjenstanden. Agder 2009 viser likevel at et testament kan gi en livsarving rett til å overta et gjenstandslegat når pliktdelen fra den samtykkende livsarvingen blir lagt til den begunstigedes pliktdel og testators frie tredjedel, jf. al. §§ 29 og 30. Gode grunner taler også for at dersom kun den ene livsarvingen godtar overskridelsen og utløsning av penger, vil dette kunne være i orden. Forutsetningen er likevel at minst en av de andre livsarvingene gir sitt samtykke.

Hovedregelen i al. § 29 inneholder unntak ved å vise til ”med mindre det er særleg heimel”. Først og fremst vises det her til lovhjemlene i §§ 30-34, men også samtykker fra livsarvinger bør kunne falle inn under denne særlige hjemmelen. Rettspraksis viser uansett at gjenstandslegatane kan vinne frem ved å påberope seg det ugyldige testamentet, eller avtale med de øvrige loddeiere, som grunnlag for rett til naturalutlegg på skiftet.

---

⁷⁸ Arnholm (1974) s. 95

5 Referanser

Lov- og forarbeidsregister

1930 Lov om skifte (skifteloven) av 21. februar 1930

1972 Lov om arv m.m. (arveloven) av 3. mars 1972 nr. 5

1989 Lov om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven) av 16. juni nr. 1

Ot.prp. nr. 56 (1918)

Ot.prp. nr. 14 (1937) Om forandringer i arvelovgivningen

Ot.prp. nr. 57 (1984-1985)

Ot.prp. nr. 36 (1968-69)

Ot.prp. nr. 46 (1989-1990)

Innst. O XIX (1970-1971)

NOU 1983: 56 Lov om avtaler om personforsikring

Utkast 1962 Utkast til lov om arv, Oslo 1962

Justisdepartementets rundskriv G-8/91

Domsregister

Høyesterettsdommer:

Rt. 1933 s. 636

Rt. 1948 s. 359

Rt. 1973 s. 940

Rt. 1978 s. 648

Rt. 1979 s. 1522

Rt. 1980 s. 1515

Rt. 1981 s. 1268

Rt. 1985 s. 1291

Rt. 1996 s. 98

Rt. 2003 s. 92

Rt. 2007 s. 16

Dommer fra underrettsinstanser:

RG 1971 s. 425 (Eidsivating)

RG 1994 s. 807 (Kragereø)

RG 2000 s. 1255 (Drammen)

LA-2002-1009 (Agder)

LA-2008-130879 (Agder)

Litteratur

Arnholm, Carl Jacob. *Arveretten*, Oslo 1974

Augdahl, Per, *Skifteloven og loven om uskifter bo med kommentarer*, 3. utg. Oslo 1974

Augdahl, Per, og Hambro, Peter, *Arveloven med kommentarer*, Oslo 1985

Eeg, Thomas, *Beløpsbegrenset pliktdelsarv*, TfR 1994 s. 364 flg

Giertsen, Johan, *Pliktdelsarv*, Jussens venner 1998, Hefte 1, s. 1-45

Hambro, Peter, *Arveloven med kommentarer*, 4. utg. Oslo 2007

Hambro, Peter, *Arveplanlegging og avtalt uskifte*, Oslo 2006

Holmøy, Vera og Lødrup, Peter, *Ekteskapsloven mv. med kommentarer* 2. utg. Oslo 2001

Lødrup, Peter, *Grensen mellom livs- og dødsdisposisjoner – særlig om overføring til barn og ektefelles særeie*, Lov og Rett 1984 s. 332 flg.

Lødrup, Peter, *Arverett*, 5. utg. Oslo 2008

Lødrup, Peter i *Arveretten - Knophs oversikt over Norges rett*, 13. utg. Oslo 2009

Unneberg, Inge, *Arveretten*, Oslo 1990

Øverbye, Einar, *Formue gjennom arv*. Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning. Rapport 1987: 6

Annet

Beregning av folketrygdens grunnbeløp:

<http://www.nav.no/Om+NAV/Satser+og+datoer/Grunnbel%C3%B8pet+%28G%29>

